

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Abraham i Rom 4 – en dialog med N. T. Wright

Kristian Sveinall Øgaard

Veileder

Postdoktor Ole Jakob Filtvedt

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske Menighetsfakultet, 2015, vår
AVH504: Spesialavhandling med metode (30 ECTS)
Profesjonsstudiet i teologi

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
Hva handler denne avhandlingen om?	3
Problemstilling og fremgangsmåte.....	5
Avgrensning og materiale	6
2. Wrights tolkning av Abrahams rolle i Rom 4	8
Rom 4 og Gen 15: Fortellingen om en ætt	9
Rettferdiggjørelsen av Abraham.....	11
Hva har Wright funnet i Rom 4,1?.....	14
Gjerninger, skryt og tilgivelse	16
Oppsummering og noen spørsmål.....	18
3. Forholdet mellom Rom 4 og Gen 15	20
Oversikt over koblinger	20
Oversettelsen av Rom 4,1	21
μισθός i Rom 4,4	26
Rom 4,17b	28
Gen 15,6 i Rom 4	29
Oppsummering.....	30
4. Får Wright inkludert nok momenter?	32
Struktur	32
4,1-8: Syndstilgivelse og rettferdiggjørelse.....	32
4,9-12: Omskjærelsen	41
4,13-17: Farskap og løfte.....	44
4,18-22: Abrahams tro	46
4,23-25: Den troende og Kristus.....	46
Oppsummering.....	48
5. Den parentetiske funksjonen	50
Hva vil Paulus med Abraham i Rom 4?	50
Wright's forståelse	50
Noen aktuelle vers.....	51
Abraham som eksempel.....	54
6. Finnes det bedre alternativer?	56
Hva må inkluderes i en slik tolkning?	56
Hvordan kan det sammenstilles?	57
Oppsummering.....	60
7. Konklusjon	61
Litteraturliste	64

1. Innledning

Hva handler denne avhandlingen om?

«The “new perspective” on Paul is in some respects not new, and in any case cannot be reduced to a single perspective. (...) Taken together, however, they belong to the “new perspective” in that they share certain things in common».¹

De siste tiårene har Paulus-forskningen opplevd stor fornyelse, og tolkninger som tidligere har hatt bred tilslutning, har blitt utfordret. Representanter fra den noe brokete grupperingen kalt «The New Perspective on Paul» har angrepet tradisjonelle lesninger av Paulus' skrifter, og da spesielt lesninger som har kommet til uttrykk i den tyske, protestantiske skolen, og som har dominert luthersk teologi siden reformasjonen. Selv om de kombinerer enighet og uenighet, har teologer som forbindes med «The New Perspective» nok til felles til at de kan sies å ha skapt «a reigning paradigm that to some extent controls contemporary discussion on Paul».²

Som Carson understreker er ikke dette nye perspektivet helt nytt, og flere teologer kan sies å ha forutsagt dette skiftet i paulinsk teologi. E. P. Sanders bok *Paul and Palestinian Judaism*³ markerer likevel et avgjørende skille i forskningshistorien. Gjennom en omfattende studie av litteratur fra det andre tempelets tid, mente Sanders å kunne vise at jødedommen på denne tiden ikke baserte frelsen på gjerninger, slik den lutherske tolkningen av Paulus og rettfærdiggjørelsen forutsatte, men på det Sanders kalte «covenantal nomism». Enkelt sagt innebar denne at veien inn i pakten var en nådeakt fra Guds side gjennom utvelgelsen, men at (en viss grad av) lydighet var nødvendig for å bli værende i pakten.⁴ Sanders mente med andre ord at Paulus i sine brev ikke tok et oppgjør med en jødisk «merit theology».

Med tiden har Sanders fått følge av flere toneangivende teologer, i første rekke James D. G. Dunn og N. T. Wright. Dunn har tatt til orde for at uttrykket ἔργα hos Paulus ikke primært må forstås som moralgjerninger gjort for å oppnå frelsen, slik det har vært forstått i tradisjonen etter Luther, men til handlinger som skiller jødene fra andre folk, i første rekke omskjærelse og spiseforskrifter. Dunn skriver: «the phrase ‘the works of the law,’ does, of

¹ D. A. Carson, Peter T. O'Brien og Mark Seifrid (red), *Justification and Variegated Nomism* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2001), 1

² Carson, O'Brien og Seifrid, *Justification*, 1

³ Sanders, *Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion* (London: SCM Press, 1977)

⁴ Carson, O'Brien og Seifrid, *Justification*, 2

course, refer to all or whatever the law requires, coventantal nomism as a whole. But in a context where the relationship of Israel with other nations is at issue, certain laws would naturally come more into focus than others. We have instanced circumcision and food laws in particular.»⁵

Wrights bidrag til debatten har blant annet vært å lese Paulus i lys av paktterminologi fra det andre tempelets tid. Ifølge Wright er ikke begrepet «Guds rettferdighet» noe vi mennesker får fra Gud (slik Luther mente), men et uttrykk for at Gud er trofast mot pakten: «his 'righteousness' is his *faithfulness to his previous commitments*, particularly of course the covenant».⁶ Uttrykket bærer i seg en bredde av betydninger som gjør det vanskelig å forstå i vår tid, hevder Wright, men mener at «covenant faithfulness» ivaretar det best. «Å bli regnet rettferdig» forstås da også som å bli erklært «'in the right', 'within the covenant'».⁷ Guds erklæring av den troendes nye status som del av paktsfolket, må forstås på linje med en dommer som erklærer den tiltalte skyldig eller uskyldig. Det er ord som skaper en ny virkelighet.⁸ Denne forståelsen av rettferdiggjørelse som paktsspråk, reflekteres i Wright understrekning av at Paulus' poeng i Rom 4 er at den troende blir en del av Abrahams ætt, som er paktsfolket. Det er i hans øyne det som er å bli erklært rettferdig.

Denne utviklingen har naturlig nok hatt stor påvirkning på tolkningen av Romerbrevet. Det er fremfor alt her «slaget om rettferdiggjørelsen» står, og gjennom de siste årene har omfattende bidrag blitt levert fra ulike sider i diskusjonen.⁹ I 2013 publiserte Wright en artikkel hvor han presenterer sin tolkning av Abraham i Rom 4.¹⁰ Her hevder han at Abraham ikke skal forstås som et mer eller mindre tilfeldig skrifteksempel for læren om rettferdiggjørelsen, men at fortellingen om Abraham må settes i relasjon til Jesus-hendelsene, ved at Jesu død og oppstandelse er oppfyllelsen av løftet om at Abraham skulle

⁵ James G. D. Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998), 358

⁶ N. T. Wright, *Paul and the Faithfulness of God*, (Minneapolis, MN: Fortress Press, 2013), 796

⁷ Wright, *Faithfulness*, 944

⁸ Wright, *Faithfulness*, 797

⁹ Det er viktig å understreke at Paulus-forskningen ikke kan deles inn i «new perspective» og «old perspective»; det finnes en rekke tolkninger som ikke plasserer seg i noen av de to paradigmene. Zetterholm mener at han identifisere tre hovedtrender i Paulus-forskningen, der «radical new perspective» er den tredje, men skriver likevel at «there are many examples of scholars who do not really fall into these categories» (Magnus Zetterholm, *Approaches to Paul. A Student's Guide to Recent Scholarship*, (Minneapolis, MN: Fortress Press, 2009), 231).

¹⁰ N. T. Wright, «Paul and the Patriarch: The Role of Abraham in Romans 4», *JSNT* 35(3) (2013): 207-241.

få en ætt av alle folkeslag. Paulus forsøker ifølge Wright å vise at Abraham er far til både jøder og hedninger når de tror på Jesus, og at de dermed blir en del av paktsfolket i Abrahams ætt, som er å bli erklært rettferdig. I denne tolkningen løftes inkluderingen av hedningene frem, og blir det sentrale motiv i kapitlet, mens tema som tilgivelse og synd kommer i bakgrunnen. I denne avhandlingen vil vi undersøke Wrights tolkning, for å finne ut om den er plausibel.

Problemstilling og fremgangsmåte

Avhandlingens problemstilling lyder som følger:

Er N. T. Wrights tolkning av Abraham i Rom 4 plausibel?

I hoveddelens første kapittel vil vi ta for oss Wrights tolkning, og gi en grundig presentasjon av den. Målet her er å få frem hans egne synspunkter, ikke vurdere dem. Presentasjonen vil derfor i stor grad følge Wrights egen fremstilling i artikkelen «Paul and the Patriarch: The Role of Abraham in Romans 4».

Deretter vil vi vurdere ulike sider ved tolkningen, for å kunne vurdere plausibiliteten. Vi legger fire kriterier til grunn for vurderingen, som hver for seg vil bidra til å styrke eller svekke Wrights tolkning: 1) Det er viktig for Wright at Rom 4 utlegger hele Gen 15, ikke bare Gen 15,6. Vi vil derfor i avhandlingen undersøke hvorvidt han har tekstbelegg for denne påstanden, ved å gå gjennom ulike linker mellom de to kapitlene. Kriteriet er valgt fordi sammenhengen mellom de to kapitlene er et viktig moment for Wright, og en manglende evne til å påvise en slik sammenheng vil være ødeleggende for hans argumentasjon. Det er imidlertid viktig å poengtere at en nær kobling mellom Gen 15 og Rom 4 ikke er umulig å kombinere med andre tolkninger enn Wrights. 2) Jo flere elementer fra Rom 4 Wright evner å inkludere, jo mer plausibel er tolkningen hans. Vi vil i denne delen av avhandlingen gå gjennom kritiske punkter i Rom 4, for å se hvordan Wrights tolkning passer med dem. Vi merker oss at dette punktet er kritisk, og ikke konstruktivt. Vi vil med andre ord ikke sette Wrights forslag opp mot et annet, for å vurdere hvilket som er best, eller forsøke å komme med en bedre tolkning. Dersom dette kapitlet viser store mangler hos Wright, vil dette svekke hans posisjon, men fordi vi ikke setter hans tolkning opp mot en annen, vil ikke dette kriteriet alene avgjøre hvilken tolkning som er best. 3) Det ser ut til at Paulus bygger Rom 4 opp mot 4,23-25, hvor han understreker at tilregnelsen av rettferdighet ikke bare gjelder

Abraham, men også dem som tror på Kristus. Det tyder på at han har en parenetisk hensikt med kapitlet. Vi vil her vurdere hvor godt Wrights tolkning klarer å ta opp i seg denne hensikten. Dette kriteriet er valgt fordi det er bred enighet blant eksegeter om at Abraham har en slik eksempelrolle. Vi har dermed et tolkningselement som teologer fra flere leirer, også Wright selv, vil slutte opp om, og en manglende evne til å imøtekomme denne parenetiske funksjonen vil være svekkende for tolkningens plausibilitet. 4) Til sist vil vi skisseaktig se om det finnes bedre alternativer. Av plasshensyn vil dette punktet i avhandlingen bli kort.

Avgrensning og materiale

Som nevnt vil artikkelen «Paul and the Patriarch: The Role of Abraham in Romans 4» være hovedkilden til Wrights forståelse av Abraham i Rom 4. Dette har støtte hos Wright selv, som i sitt store verk om Paulus og hans teologi, *Paul and the Faithfulness of God*,¹¹ gjentatte ganger behandler Abraham og Rom 4, men stadig vekk til artikkelen for detaljer.¹² Det er derfor i overensstemmelse med Wrights egen oppfatning når vi anser artikkelen som mer utfyllende på dette feltet.

I den delen av avhandlingen der Wrights egen tolkning presenteres, er det et mål at presentasjonen skal være på hans egne premisser, og at han skulle kunnet lese den og si seg enig. Siden vil vi kritisere Wright på tre punkter, i tråd med kriteriene for plausibilitet, samt skisseaktig se alternative løsninger. Kritikken vil basere seg delvis på andre forskere, men også på egen eksegesi av tekstene.

Både Romerbrevet generelt og de siste tiårs debatt om brevet spesielt, er et svært omfattende og mangefasettert fagfelt. Det er således et komplisert emne å undersøke. Dette problemet forsterkes av at Wright maler med bred pensel, og sterkt vektlegger behovet for å se enkelttekster i lys av helheten. Det har derfor vært helt nødvendig å begrense denne avhandlingens omfang. I en avhandling som denne ville det ikke vært unaturlig å bruke plass på en bred forskningshistorisk gjennomgang av Rom 4, med særlig henblikk på «The New Perspective». Det ville også vært mulig – og i en ideell verden nødvendig – å ha en større drøfting av «lovgjerninger» hos Paulus, eller en egen diskusjon

¹¹ Wright, *Faithfulness*

¹² Se for eks Wright, *Faithfulness*, 784, n 26; 848-849, n 214, 216, 217; 1002-1003, n 656, 657.

om «rettferdiggjørelse» som paktsbegrep.¹³ Det ville også vært hensiktsmessig å diskutere hvilken plass Rom 4 har i Romerbrevet som helhet, og å ta et dypdykk i helheten av Wrights forståelse av paulinsk teologi. Disse diskusjonene spiller en rolle i tolkningen av Rom 4, og ville hatt mulighet for å berike og fordype avhandlingen. I denne avhandlingen er fokuset imidlertid «Abraham», og ikke primært «pakt», «lov» og «rettferdiggjørelse». Det vil også prege hvilke tema som behandles.

¹³ Det kan argumenteres for at hele avhandlingen befinner seg i diskusjonen omkring forholdet mellom rettferdiggjørelse og pakt, og at den er et bidrag inn i denne. Det viser også utfordringene ved å skrive om et tema hvor helheten og delene er så innvevd i hverandre.

2. Wrights tolkning av Abrahams rolle i Rom 4

Ifølge Wright finnes det en rekke mulige måter å forstå Abrahams rolle i Rom 4 på:

(a) Paul only refers to Abraham because his opponents have done so and he must defeat them on their own ground, but left to himself he would not have mentioned the patriarch; (b) Paul is happy to introduce reference to Abraham, but only because this provides him with a convenient but random scriptural proof-text for a doctrine, in this case 'justification by faith', whose real ground is elsewhere; (c) Abraham is a kind of 'test case' for Paul's doctrine, not just a proof-text; Paul needs to be able to show some continuity with Israel's founding fathers; (d) Abraham is the 'narrative prototype' whose faith prefigures the faithfulness of the Messiah (Hays 2005: xii-xiii); (e) Paul is expounding the covenant-making chapter (Gen 15) in order to show that the revelation of God's righteousness in the gospel is (however shocking and paradoxical it may be) the fulfilment of this ancient promise. I can imagine a sixth possibility, though I know of nobody who holds it; (f) that Paul envisages a smooth, continuous, salvation-history in a crescendo all the way from Abraham to Jesus.¹⁴

Wright selv er en representant for forslag (e), og han avgrenser seg tydelig mot andre tolkninger. Ifølge Wright har det i protestantisk teologi vært en tendens til å forme rettferdiggjørelseslæren som en selvstendig konstruksjon, uavhengig av de historiske narrativene. En slik konstruksjon kan ta form både som (a), (b) og (c); felles for dem er at Abraham og paktene blir tillegg, som står i en slags relasjon til rettferdiggjørelsen, men som i beste fall hjelper til å støtte opp en konstruksjon som står på egen hånd, i verste fall bare er et nødvendig onde å forholde seg til. Wright er svært kritisk til denne måten å forstå Rom 4. Ifølge ham er ikke Abraham og Guds løfter mer eller mindre tilfeldige eksempler, men avgjørende byggesteiner i rettferdiggjørelsen. Rettferdiggjørelsen har sin plass i en narrativ der Adams fall, Guds løfter til Abraham og Jesu død er nødvendige elementer, som ikke er mulig å ta bort. Det er ikke slik, vil Wright hevde, at Paulus – dersom han ikke fant rettferdiggjørelse ved tro hos Abraham – bare kunne gått videre til neste kandidat, som Moses eller David, og brukt en av dem i stedet; Abraham er en avgjørende del av argumentasjonen, ved at poenget er hedningenes inkludering i den ætt som er Guds paktsfolk, hvori mennesker får den rette stilling overfor Gud.

¹⁴ Wright, «Patriarch», 208

Det er stor (om ikke enstemmig) enighet blant forskere om at Paulus bruker Abraham som eksempel. Dette vil også Wright være enig i. Wright vil imidlertid si at ved å kalle Abraham «bare» et eksempel, vil man bare skrape i overflaten av hvordan Paulus bruker ham. Fordi Wright mener Abraham ikke må forstås som et tillegg eller vedheng til rettferdiggjørelse ved tro, hevder han at Abraham er mer enn et eksempel. Han er mer enn et eksempel fordi han er en avgjørende del av narrativen som danner grunnlaget for rettferdiggjørelsen. Han er like fullt fortsatt også et eksempel.¹⁵

I den følgende redegjørelsen skal vi ta for oss noen elementer som er avgjørende for Wrights tolkning av Abraham i Rom 4. Vi har sett at Wright ser på Abraham-fortellingen som en nødvendig del av rettferdiggjørelsen, og ikke bare et tillegg. Med et slikt syn blir det nødvendig for Wright å vise at hele fortellingen om Abraham, med brennpunkt i Gen 15, spiller inn når Paulus skriver. Vi vil derfor først se på Wrights syn på forholdet mellom Rom 4 og Gen 15. Vi vil deretter se nærmere på forholdet mellom rettferdiggjørelsen og løftene, fordi rettferdiggjørelsen etter Wrights syn avhenger av løftene og troen på dem. Vårt tredje punkt er oversettelsen av Rom 4,1, verset som ifølge Wright strukturerer hele kapitlet, og dermed gir en pekepinn på hvordan Paulus bruker Abraham. Til sist vil vi redegjøre for Wrights tolkning av de versene i kapitlet som tematiserer syndstilgivelse.

Rom 4 og Gen 15: Fortellingen om en ætt

Gen 15 er det bakteppet mot hvilket hele Rom 4 må forstås, mener Wright. Paulus siterer Gen 15,6 i Rom 4,3.22f, henviser til samme vers i versene 4,5.6.9.10.11.13, og referer til Gen 15,5 i Rom 4,18. Videre kobler han i 4,10f Gen 15 og Gen 17, og siterer 17,5 i Rom 4,17. Det finnes også ekko av Gen 18 og Gen 22 i Rom 4,13. Disse sitatene og henvisningene viser ifølge Wright at det ikke bare er Gen 15,6 som er i Paulus' tanker når han skriver, men at Rom 4 må forstås som en utlegning av hele den aktuelle konteksten i Gen, og da spesielt Gen 15.¹⁶

Konteksten i denne tekstperikopen er Guds løfter til og pakt med Abraham. Han lover ham en tallrik ætt og et stort land, og sier i 15,1 at ὁ μισθός σου πολὺς ἔσται σφόδρα. Denne lønnen forklares ikke spesifikt i konteksten, men fra samtalen som følger mellom Gud og

¹⁵ Wright, «Patriarch», 235, n 78: «I have argued that Abraham in ch. 4 is far more than an example, but the link of 4,17 and 4,23-25 seems to me to indicate that he is not less.»

¹⁶ Wright, «Patriarch», 210

Abraham fremgår det ifølge Wright at μισθός skal forstås i betydningen «å få en familie»: «Abraham, in other words, assumes in a quite uncomplicated fashion that the promise of reward means that he is to have a family, heirs to inherit from him.»¹⁷ Videre gjennom kapitlet kommer da også temaene arv, ætt og land igjen flere ganger (Gen 15,7.18), spesielt i form av ordene σπέρμα og κληρονομέω.

I 15,18 sier Gud at pakten står fast, og at den gjelder for hele Abrahams ætt. Wright mener med støtte fra litteratur fra det andre tempelets tid,¹⁸ at dette betyr at Gen 15 i samtiden ble sett på som «the launching-point for a long narrative about the patriarch's family and their promised land, which the later writers are expounding in order to emphasize the fulfilment of that in their own day».¹⁹ Det er ifølge Wright nettopp dette Paulus gjør når han i Rom 4 griper an til Abrahams-fortellingen og ordene σπέρμα og κληρονομέω. Wright ser dette poenget i Rom 4,13, hvor Paulus skriver at Abrahams ætt (σπέρμα) skal arve (κληρονομέω) verden, ikke bare landet. Løftet er altså utvidet. Denne utvidelsen av løftet er ikke unik for Paulus; den gjøres også i andre tekster fra det andre tempelets tid.²⁰ Paulus vender flere ganger tilbake til denne tematikken i Rom 4: I 4,11f omtales Abraham som far for både omskårne og uomskårne, og i 4,16f slår han fast at løftet gjelder for «hele hans ætt (σπέρμα), ikke bare for den som har loven, men også for den som har samme tro som Abraham. Han er jo far til oss alle, slik det står skrevet: *Jeg har gjort deg til far for mange folkeslag*». Farskapet og utvidelsen av ætten holdes sammen med troen, ved at den kristne ved troen på den Gud som gjør de døde levende har den samme tro som Abraham, og således er en del av hans ætt.²¹

I 4,17b skriver Paulus: «I Guds øyne er han vår far, for han trodde ham som gjør de døde levende og byr at det som ikke er, skal bli til.» Wright mener dette verset må forstås på

¹⁷ Wright, «Patriarch», 211

¹⁸ Wright, «Patriarch», 212, n 19: «Cf. esp. Sir. 44.19-21, citing Gen. 12.2; 15.5; 17.10-11; 22.1, 16-18: Abraham is the father of a multitude of nations; God makes the covenant with him, promising that the nations would be blessed through him, that his σπέρμα would be like the dust of the earth or the stars in the sky, and, not least, that they would have a κληρονομία 'from sea to sea, and from the Euphrates to the ends of the earth' (44.21...). Cp. too Jub. 19.21; 32.18-19; Philo, Mos 1.155; 1 En. 5.7b; 4 Ezra 6.55-59. (...)»

¹⁹ Wright, «Patriarch», 212

²⁰ Wright, «Patriarch», 212

²¹ Wright, «Patriarch», 213: « It looks as though Paul is holding the two in a closely linked parallel. In 4.18 it is clear that he refers the promise of Gen. 15.5 (...) to the *many* nations that God would give him, but in 4.19-21 he clearly describes Abraham's faith (...) and says that this was the faith because of which 'it was reckoned to him as righteousness'. This leads him to the chapter's triumphant conclusion, that this same faith in the God who raises the dead is the faith of the Christian (4.24-25; compare 10.9-10).»

bakgrunn av de foregående versene og konteksten gitt av Gen 15. I 4,11f beskrives Abraham som far både til omskårne og uomskårne, mens Paulus i 4,16 sier at løftet gjelder hele hans ætt, både dem som har loven (altså de omskårne) og dem som deler hans tro (de uomskårne). At Guds løfte omfatter både omskårne og uomskårne, er ifølge Wright poenget med dette verset:

I suggest that Paul, in reading Gen. 15, sees these two reflected in Abraham's request and God's promise. Abraham asked God about an actual physical offspring; this is answered by God 'raising the dead', giving life to his and Sarah's 'dead' bodies by giving them a son of their own. God promised, in addition, something far more abundant than Abraham's specific request: a family consisting of many nations, like the stars of heaven. This has to do with God 'calling non-existent things into existence', giving Abraham 'offspring' from many nations.²²

Dermed blir utsagnet «ham som gjør de døde levende og byr at det som ikke er, skal bli til» forstått som et uttrykk for at både omskårne og uomskårne hører til i Abrahams ætt, og dermed et hovedvers i perikopen etter Wrights tolkning, idet han mener Abraham som far til alle troende er kapitlets hovedpoeng.²³

Av avgjørende betydning er forståelsen av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$, som vi har vært innom over. Ordet skal ifølge Wright ikke forstås løsrevet fra konteksten; når Paulus henviser til lønn i 4,4, er det ikke for å ta inn et generelt poeng, men for å understreke sammenhengen med Gen 15. Dette underbygges av at temaet for resten av kapitlet i stor grad er nettopp denne store familien, som etter Wrights mening er Abrahams $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$. Dermed blir også tanken i 4,4-8 om å arbeide for lønn en underordnet metafor i argumentasjonsrekken, og ikke det sentrale moment, slik det ofte har blitt forstått.²⁴

Rettferdiggjørelsen av Abraham

Hva trodde Abraham?

Paulus skriver at «Abraham trodde Gud, og derfor regnet Gud ham som rettferdig», og videre om tro «på ham som rettferdiggjør den ugudelige». Hva var det Abraham trodde, hva

²² Wright, «Patriarch», 214

²³ Wright, «Patriarch», 214

²⁴ Wright, «Patriarch», 215f

betyr det at blir regnet rettferdig og hvem er den ugudelige? Som en konsekvens av koblingen til Gen 15, knytter Wright Abrahams tro spesifikt til Guds løfte om en ætt av alle folkeslag. Når det står at Abraham trodde Gud, forstår Wright dette som at Abraham trodde at Gud ville gi ham en ætt av alle folkeslag. Fordi Wright forstår rettferdiggjørelse som «å bli satt i rett stilling overfor Gud», det vil si bli en del av Guds folk, forutsetter oppfyllelsen av løftet til Abraham at mennesker av alle slags etniske bakgrunner blir rettferdiggjort, eller inkludert i Guds folk. ἁσέβῆς i 4,5 blir da ikke en betegnelse på Abraham selv, men på de mennesker som ved løftet blir inkludert i Guds folk:

Abraham thus 'believes in «the one who justifies the ungodly»', i.e. the God who has made this promise to him about his 'ungodly' descendants, not in the sense that he has believed in his own justification;²⁵

Dermed blir oppfyllelsen av løftet om å inkludere alle folkeslag i Abrahams ætt synonymt med å rettferdiggjøre den ugudelige. Abrahams tro er altså en tro på at Gud vil inkludere hedninger i hans ætt, ikke på et abstrakt system av soteriologi, slik det ifølge Wright har blitt fremstilt i tradisjonell protestantisk teologi. Abraham blir erklært rettferdig fordi han tror på Guds løfte om en stor, multietnisk familie.²⁶

Rettferdiggjørelse: Å bli en del av paktsfolket

Wrights forståelse av betydningen av å bli erklært rettferdig, kommer også som en konsekvens av Gen 15. Når Gen 15 sier (1) at Gud regnet Abraham som rettferdig (15,6) og (2) at Gud sluttet en pakt med ham der han lovet han et land og en stor ætt (15,5.18), sies det ikke to forskjellige ting, mener han. Pakt og rettferdighet er to sider av samme sak, og 15,7-21 er en utlegning av betydningen av 15,6. Derfor vil også Wright kunne si at 15,6 idiomatisk kunne vært oversatt «'God reckoned this in terms of covenant membership', or perhaps 'God made a covenant with him on this basis'». ²⁷ Vi ser også denne linken mellom «rettferdighet» og «pakt» hvis vi holder sammen Rom 4,11 og Gen 17,10f, som er den teksten 4,11 viser til. I 4,11 står det: καὶ σημεῖον ἔλαβεν περιτομῆς σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ. Omskjærelsen blir et σημεῖον på den rettferdighet Abraham hadde ved tro før han ble omskåret. I Gen 17,10f brukes også dette

²⁵ Wright, «Patriarch», 218

²⁶ Wright, «Patriarch», 218

²⁷ Wright, «Patriarch», 219

ordet, men her kalles omskjærelsen et σημεῖον ikke på rettferdigheten, men på pakten. I Wrights øyne viser dette at ordene διαθήκη og δικαιοσύνη kan brukes synonymt, og at «rettferdighet» dermed kan forstås som «medlemskap i pakten»: «One might bring this out by rendering δικαιοσύνη here as ‘covenant membership’, or even ‘the status of covenant membership’.»²⁸ Denne forståelsen stemmer også godt overens med det eneste andre skriftstedet som i Tanak har en tilsvarende formulering om å bli tilregnet rettferdighet. Den forekommer i Sal 106,30f, hvor det står: «Da sto Pinhas fram og felte dom, og pesten stanset. Han ble regnet som rettferdig fra slekt til slekt i alle tider.» Salmisten referer her svært kort til historien om Pinhas, som i Num 25 stoppet pesten som herjet israelittene, ved å drepe israelitt og midjanittisk kvinne med spydet sitt. Salmisten oppsummerer også den velsignelsen Herren gav til Pinhas ved å si at ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν ἕως τοῦ αἰῶνος. Også teksten i Num 25 forteller om velsignelsene, men der sier Herren blant annet følgende: «Jeg slutter min fredspakt (διαθήκην εἰρήνης) med ham. Med ham og etterkommerne (σπέρματι) hans skal det inngås en pakt (διαθήκη) om prestetjeneste for all fremtid, fordi han viste brennende iver for sin Gud og gjorde soning for israelittene.» Vi ser at der salmisten henviser til inngåelsen av en pakt mellom Pinhas og Gud, bruker han «regnet rettferdig» som synonymt uttrykk. Altså: Når salmisten skal komme med en kort oppsummering av Guds løfte om å inngå en fredspakt med Pinhas og hans etterkommere, bruker han uttrykket «regnet rettferdig». De to uttrykkene må altså kunne anses som mer eller mindre synonyme. Vi ser også at dette løftet ikke bare er knyttet personlig til Pinhas, men til alle hans etterkommere. At «det ble regnet ham til rettferdighet» betyr altså «Gud sluttet en pakt med ham og hans etterkommere».²⁹ Det er også all grunn til å tro at Paulus var vel kjent med denne tradisjonen.

Konsekvensen av dette er ifølge Wright at Rom 4 må leses som oppfyllelsen av løftene gitt i Gen 15, og at alle henvisninger til δικαιοσύνη i teksten handler om medlemskap i pakten. Den ugudelige som rettferdiggjøres er ikke Abraham selv, men de ikke-jøder som inkluderes i hans familie. Det betyr også at Paulus ikke trekker inn Abraham «bare» som et eksempel. Han trekker ham inn fordi hele argumentasjonsrekken gjennom Rom 1-4, og da spesielt 3,21-4,25, handler om at Gud er trofast mot de løftene han har gitt Abraham, og at de er oppfylt gjennom Jesu død og oppstandelse, slik at rettferdigheten (som er paktsmedlemskapet) nå

²⁸ Wright, «Patriarch», 219

²⁹ Wright, «Patriarch», 220f

er tilgjengelig ved tro, slik Paulus skriver i 4,9-12.³⁰ Rettferdiggjørelsen kan ikke bli stående uten Abraham. Wright appliserer dette på 4,9-12, og forstår den andre delen av setningen i 4,11b som en forklaring til den første, heller enn et selvstendig ledd: «Slik ble han far til alle uomskårne som tror, så de kan regnes som rettferdige». Dermed kan han si at «This parallelism suggests that ‘having righteousness reckoned to them’ is another way of saying the same thing, namely, ‘that Abraham might be the father of all who believe in uncircumcision’».³¹

Både for jøder og hedninger blir dermed tegnet på medlemskap i pakten det samme: Å imitere Abrahams tro, ved å tro at Gud i Jesus Kristus har vist sin rettferdighet ved å oppfylle de løfter han gav til Abraham, som er alle troendes far.³²

Hva har Wright funnet i Rom 4,1?

Som vi så i innledningen, har oversettelsen av Rom 4,1 betydning for forståelsen av resten av kapitlet. Dette verset har imidlertid lenge skapt trøbbel for forskerne, og de ulike forslagene til oversettelse spriker. Den greske teksten lyder slik:

Τί οὖν ἐροῦμεν εὐρηκέναι Ἀβραάμ τὸν προπάτορα ἡμῶν κατὰ σάρκα

Forståelsen av εὐρηκέναι og τί οὖν ἐροῦμεν

Den største utfordringen i 4,1 er verbet εὐρηκέναι, som tilsynelatende passer dårlig inn. Denne utfordringen ser vi helt tilbake til tidlige utgaver av teksten, der verbet er utelatt i enkelte kopier, slik at oversettelsen blir «hva skal vi da si om Abraham». Den mest vanlige måten å oversette verset på, er noe i nærheten av «hva skal vi da si at Abraham, vår forfader etter kjødet, oppnådde?». Utfordringene stopper imidlertid ikke der. Uttrykket κατὰ σάρκα brukes av Paulus når han skal snakke om jødene spesielt, og det er underlig at han bruker uttrykket her, hvor han tilsynelatende snakker til hele menigheten, som består både av jødekristne og hedningkristne.³³

³⁰ Wright, «Patriarch», 223f

³¹ Wright, «Patriarch», 224

³² Wright, «Patriarch», 225

³³ Se gjennomgang i kap 3.

Richard Hays³⁴ har påpekt at når Paulus bruker τί οὖν ἐποῦμεν er det vanligvis fulgt av et implisitt spørsmålstegn, slik som blant annet i Rom 6,1; 7,7. Hays foreslo derfor å oversette 4,1 slik: «What then shall we say? Have we Jews considered Abraham to be our forefather only according to the flesh?» Han forventer på dette spørsmålet et negativt svar, og poenget med Paulus' spørsmål vil være at jøder til alle tider har oppfattet Abraham som noe mer enn en forfader etter slektskap. Ifølge Wright (og nå også Hays³⁵) vil imidlertid Wrights alternative oversettelse treffe Paulus' poeng bedre: «What shall we say, then? Have we found Abraham to be our ancestor in a human, fleshly sense?» Med en slik oversettelse setter Paulus scenen for en diskusjon om hvorvidt hedninger som kommer til tro også kan regnes som en del av Abrahams familie.³⁶

Språklige innvendinger

Det har blitt reist flere innvendinger mot denne oversettelsen. Schreiner og Dunn savner et eksplisitt subjekt, men Wright påpeker at Paulus mange andre steder utelater subjektet, som for eksempel i 4,16 og 5,12-21.³⁷ Engberg-Pedersen mener at dersom τὸν προπάτορα fungerer som predikat, burde det ikke hatt artikkel. Blass-Debrunner skriver imidlertid om predikatet at «the article is inserted if the predicate noun is presented as something well known or as that which alone merits the designation (the only thing to be considered)».³⁸ Abraham er i høyeste grad et slikt tilfelle.

Andre har påpekt at Wrights punktuering i verset nødvendigvis vil måtte avføde et μή γένοιτο som svar. Wright påpeker at Paulus ikke gjør dette hver gang han bruker τί οὖν ἐποῦμεν (se for eks 3,9). Likevel kommer Paulus i 4,2b med et negativt svar. Wright forstår denne konstruksjonen som et uttrykk for at Paulus hadde et behov for å understreke betydningen av spørsmålet i 4,1 ved å legge til en forklarende setning (4,2a) før han avviste spørsmålet (4,2b).

Ifølge Wright er hans eget forslag det forslaget som best favner helheten i kapitlet. Dersom 4,1 blir oversatt feil, forrykkes balansen i kapitlet. I 4,16f skriver Paulus at Abraham fikk

³⁴ Richard Hays: «Have we found Abraham to be our Forefather according to the Flesh? A Reconsideration of Rom 4,1», *Novum Testamentum XXVII*, 1 (1985): 76-98.

³⁵ Richard Hays: *The Conversion of the Imagination: Paul as Interpreter of Israel's Scripture*, 73

³⁶ Wright, «Patriarch», 227

³⁷ Wright, «Patriarch», 228

³⁸ Sitert fra Wright, «Patriarch», 228

«løftet fordi han trodde, så alt skulle være av nåde». Hva er det som skal være av nåde? Rettferdiggjørelsen? Frelsen? Nei, sier Wright, det som skal være av nåde er Abrahams farskap til den verdensvide familie. κατὰ χάριν i 4,16 svarer til i κατὰ σάρκα 4,1, og 4,16 blir dermed motsatsen til det innledende spørsmål som skulle svares negativt. 4,1 og 4,16f fungerer således som en ramme rundt perikopen, og viser hva som er kapitlets poeng: At både hedninger og jøder ved tro blir en del av Guds familie.³⁹

Gjerninger, skryt og tilgivelse

Wright innrømmer selv at den mest opplagte innvendingen mot hans forståelse av Abraham i Rom 4 er versene 2-6, der «gjerninger» er tema, og sitatet fra Sal 32 i 4,7-8, hvor syndstilgivelse er i fokus. Han imøtegår imidlertid disse innvendingene.

Forståelsen av ἔργον og μισθός

Først 4,2-6: Her konsentrerer Wright seg om uttrykket ἔργον, som ifølge Wright i protestantisk teologi blitt forstått som «the 'works' in question as good moral works performed in the hope of justifying oneself by good behaviour».⁴⁰ Wright selv motsetter seg denne forståelsen, og forstår disse gjerningene som «the works which, through their obedience to the distinctive marks of Israel's Torah, mark out the Jew from their pagan neighbours».⁴¹ Wright henter sin argumentasjon fra Gal 2-4 og 4QMMT, som er den eneste teksten i det andre tempelets tid som har lovgjerninger som hovedfokus. I 4QMMT forstås lovgjerninger som gjerninger «which demarcate one type of Jew from another». Wright mener at Paulus tar denne forståelsen med seg, men at han anvender den på skillet mellom jøder og hedninger. Lovgjerningene er de gjerningene som skiller jødene fra andre folkeslag, ikke gjerninger som viser jødens moralske overlegenhet.⁴² Med en slik forståelse av «gjerninger» er det ingen motsetning mellom forekomsten av ordet og Wrights overordnede tolkning av perikopen.

I 4,4-5 dukker metaforen om lønn etter fortjeneste opp. Her er det løftet om μισθός Paulus vender tilbake til, og Wright foreslår at tanken på dette løftet utløser metaforen om å gjøre en jobb for å få lønn etter fortjeneste. Denne metaforen er imidlertid av helt underordnet

³⁹ Wright, «Patriarch», 230f

⁴⁰ Wright, «Patriarch», 232

⁴¹ Wright, «Patriarch», 232

⁴² Wright, «Patriarch», 232

betydning, mener Wright: «Paul has picked up μισθός from Genesis, which is firmly in the front of his mind, and allows an illustration to develop sideways out of it, which by coincidence happens to overlap with one way of expounding an ‘old perspective’ view of justification. But such an interpretation can safely be set aside in favour of Paul’s Genesis-based ‘covenantal’ reading.»⁴³

Tilgivelsens plass i kapitlet

Den andre innvendingen handler om «tilgivelse», som blir et tema i sitatet fra Sal 32. Ifølge Wright var Guds pakt med Abraham fra begynnelsen av ment til å løse problemet som oppstod ved Adams fall. Når Gud vil inkludere hedninger i Abrahams ætt, betyr det ikke at han overser synden, men at han ved denne inkluderingen vil slette ut deres synd: «That, indeed, is how the larger section of 3,21-4,25 works: God unveils his ‘righteousness’ in the gospel of Jesus, in that the death of Jesus provides the way for people to be forgiven in order that God could thereby give to Abraham the worldwide family, including the ‘ungodly’, that he has always promised.»⁴⁴ Det betyr ifølge Wright at syndstilgivelsen ikke er i fokus i denne perikopen, men at den forutsettes i behandlingen av det som er i fokus: Å bli rettfærdiggjort er å bli inkludert i Abrahams ætt, der tilgivelsen er å finne.

Dette korresponderer også bedre med 4,6-8, mener Wright. Dersom ikke «David og tilgivelsen» (4,6-8) sees som en del av «Abraham og pakten», blir overgangen mellom de to underlig. Utenom i 4,7-8.25, er ikke verken «tilgivelse» eller «synd» nevnt i kapitlet. Det er derfor ordet λογίζομαι som utgjør den naturlige språklige linkene mellom 4,6-8 og resten av kapitlet:

The obvious verbal link between Abraham and David is made by the idea of ‘reckoning’: the quote from the psalm speaks of God ‘not reckoning sin’, but Paul turns this round, speaking of the man to whom God ‘reckons righteousness’. This is made easier, perhaps, by the use of ‘the righteous’ at the end of the psalm (32.11). For the psalm, those whose sins are forgiven are ‘the righteous’ who are then to rejoice in YHWH.⁴⁵

⁴³ Wright, «Patriarch», 233

⁴⁴ Wright, «Patriarch», 234

⁴⁵ Wright, «Patriarch», 235

Avgjørende for Wrights poeng er også at 4,6-8 ikke primært er knyttet til David som synder, men som en representant for dem som uten noen utvendige tegn har fått del i Guds tilgivelse. Den delen av salmen som er sitert, handler ikke om David per se, og Wright mener at Paulus forsøker å gjøre et mer allment poeng: «Paul seems to be picking up this much more general point, so that his 'David' here is not, any more than Abraham, spoken of as himself a sinner (though no doubt Paul could have said that too), but rather invoked as one who gives testimony to the blessing of forgiveness on anyone who has no 'works', no outward sign of belonging to God's people.»⁴⁶ Hedningene har levd i en verden som etter jødisk standard er gjennomsyret av synd, og Paulus sitt poeng er å vise at det ikke er umulig for Gud å inkludere hedningene i sitt folk, fordi han er en tilgivende Gud.⁴⁷ De to andre henvisningene til David i Romerbrevet (1,3-5; 15,12) understreker også dette, mener Wright, idet de ser David i sammenheng med inkluderingen av hedningene.

Oppsummering og noen spørsmål

Hovedfokuset i Rom 4 er Guds løfter til Abraham og oppfyllelsen av disse. Gud kaller Abraham og gir ham løfter om en familie av alle folkeslag. Det er gjennom denne familien han vil løse de problemer som oppstod i kjølvannet av Adams fall, og gjennom Jesus Kristus har han nå oppfylt disse løftene. Jesu død og oppstandelse er av Paulus ansett som det virkemiddel Gud bruker for å kunne tilgi de synder som tidligere hadde holdt både jøder og hedninger ute av kategorien «rettferdig». Troen på at Gud har oppreist Kristus er det eneste som skiller Abrahams familie fra andre, og alle troende er dermed Abrahams barn, uavhengig av lovgjæringer. Denne troen er den samme som Abraham hadde, da han trodde på ham som «gjør de døde levende, og byr at det som ikke er, skal bli til».

Selv om Wright gjør et svært grundig arbeid med sin eksegese, og er overbevisende i deler av sin argumentasjon, er det noen sider ved hans tolkning som er verdt å ta et kritisk blikk på. For det første bygger Wrights forståelse av Abraham som mer, men likevel ikke mindre enn et eksempel, på at hele Gen 15 (og de omkringliggende kapitler) må forstås som klangrom for Rom 4. Det er liten tvil om at Rom 4 har mange henvisninger til Gen 15, men det er like

⁴⁶ Wright, «Patriarch», 235. Det er verdt å merke seg at mens Wright advarer mot å bruke Abraham som et generelt eksempel, er det nettopp det han her gjør med David. Det er også påfallende at han samtidig som han ikke ser David som noe annet enn et tilfeldig skrifteksempel, velger å tolke det aktuelle salmesitatet i lys av sitatets kontekst.

⁴⁷ Wright, «Patriarch», 236

liten tvil om at mange av disse knytter seg spesifikt til Gen 15,6. Vi vil derfor se nærmere på om Wrights forståelse av forholdet mellom Gen 15 og Rom 4 holder mål.

For det andre: Den fortolkningen som klarer å inkludere mest data, er den beste. Wright klarer med sin tolkning å inkludere mye, men sliter med 4,4-8. Vi vil derfor se nærmere på denne delen av kapitlet senere i avhandlingen, og også prøve å komme med et alternativ som på en bedre måte inkluderer denne perikopen.

Til sist ser det ut til at Paulus skriver Rom 4 med et parenetisk sikte, slik det fremgår av 4,23-25. Kapitlet er skrevet for å bygge opp menigheten i Roma. Hvordan Paulus bygger bro mellom Abraham og menigheten, og hvor godt dette perspektivet finner sin plass i Wrights fortolkning, vil være et tema senere i avhandlingen.

3. Forholdet mellom Rom 4 og Gen 15

Hvorvidt Rom 4 spiller på hele Gen 15 eller bare Gen 15,6 har stor betydning for Wrights tolkning. Wrights forståelse av Abraham som mer – men likevel ikke mindre – enn et eksempel, avhenger nettopp av at hele narrativen, og ikke bare et tilfeldig vers fra Gen 15,6, er utgangspunktet for behandlingen av Abraham i Rom 4. Dersom vi kan bekrefte eller avkrefte dette, vil det ha betydning for plausibiliteten til Wrights forslag.

Vi vil i det følgende undersøke forholdet mellom Gen 15 og Rom 4. Dette vil skje i fire trinn: 1) Vi lager først en oversikt over henvisninger fra Rom 4 til Gen 15. Dette vil kunne vise hvorvidt Paulus bruker hele kapitlet i sin utlegning. 2) Deretter tar vi for oss oversettelsen av 4,1, og hvilken betydning den kan ha for kapitlet. 3) Vi undersøker om $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ i Rom 4,4 viser til Gen 15,1 eller ikke. 4) Til slutt ser vi på Rom 4,17, for å forsøke og vurdere plausibiliteten i Wrights tolkning av utsagnet «ham som gjør de døde levende, og byr at det som ikke er, skal bli til».

Oversikt over koblinger

Når vi skal finne ut hvorvidt Rom 4 må forstås i lys av hele Gen 15, er det nødvendig, men ikke nok, å gi en oversikt over de koblinger Rom 4 har til Gen 15 og de omkringliggende kapitler. I tabellen under fremkommer en slik oversikt. Tabellen viser noen sentrale ord og uttrykk som forekommer både i Gen 15 og Rom 4, og hvor de forekommer i de ulike kapitlene. Vi skiller mellom tre typer kobling: Sitat, allusjon og nøkkelord. Uten å påstå at denne skjelningen er allmenngyldig, vil vi bruke «sitat» der Paulus selv viser at han gjengir Skriften, og «allusjon» der han ser ut til å henvise til Gen 15, men uten å eksplisitt skrive at han gjør det. Nøkkelord er meningsbærende ord som er sentrale i begge tekstene.

Type	Ord eller setning ⁴⁸	Forekomst i Genesis	Forekomst i Romerbrevet
Sitat	ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην	15,6	4,3
Sitat	πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε	17,5	4,17a
Sitat	οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου	15,5	4,18b

⁴⁸ Foruten egne undersøkelser har følgende vært viktig i dette arbeidet: Neubrand, Maria, *Abraham – Vater von Juden und Nichtjuden. Eine exegetische Studie zu Röm 4* (Forschung zur Bibel; Würzburg: Echter Verlag, 1997), 198

Allusjon	ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην	15,6	4,5.6.9.10.11.13.22
Allusjon	καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει κατενόησεν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα [ἤδη] νεκρωμένον, ἑκατονταετῆς που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας	17,17	4,19
Nøkkelord	ἀκροβυστία	17,10	4,10.11
Nøkkelord	σπέρμα	15,3.5.13.18	4,13.16
Nøkkelord	κληρονόμον	15,3.4.4.7.8	4,13.14
Nøkkelord	μισθός	15,1	4,4

Oversikten viser oss to ting: For det første har Gen 15,6 en helt sentral posisjon. Paulus henviser til dette verset hele åtte ganger. For det andre deler Rom 4 sentrale uttrykk med både Gen 15 og Gen 17. Det er med andre ord nærliggende å slutte at Paulus har mer enn Gen 15,6 i fokus, men at dette verset opptar en spesiell plass i hans resonnement.

Øversettelsen av Rom 4,1

Viktig for spørsmålet om forholdet mellom Rom 4 og Gen 15, er øversettelsen av Rom 4,1. Dette spørsmålet innleder kapitlet, og vil således ha betydning for hvilket lys kapitlet skal leses i. Dersom Wright har rett i sin øversettelse av Rom 4,1, vil det ha betydning for tolkningen av hele kapitlet, og da selvsagt også Abrahams rolle i det.

De fleste kommentarer opererer med en øversettelse av Rom 4,1 som ligner på denne: «Hva skal vi da si at Abraham, vår stamfar etter kjødet, har funnet?». Mot dette setter Wright opp følgende øversettelse: «Hva skal vi da si? Har vi funnet at Abraham er vår stamfar etter kjødet?». Diskusjonen har fire brennpunkter: 1) Hvordan skal vi forstå κατὰ σάρκα i dette verset? 2) Er τί οὖν ἐροῦμεν et adskilt, retorisk spørsmål («hva skal vi da si?»), eller er det en del av et større spørsmål («hva skal vi da si at osv»)? 3) Hvordan skal verbet εὐρηκέναι forstås? 4) Forholdet til de påfølgende versene.

Bruken av κατὰ σάρκα hos Paulus

I de Paulus-brevene som forskerne er enige om at er skrevet av Paulus, forekommer κατὰ σάρκα 18 ganger, hvorav åtte i Romerbrevet og seks i 2. Korinterbrev. De 18 forekomstene

er fordelt på ti kapitler, og bruken av ordet er lik innenfor hvert kapittel. I tabellen under vil vi derfor ta for oss kapittel for kapittel, gi ett eksempel fra kapitlet, og ha en kort forklaring om hva uttrykket brukes om.⁴⁹

Kap	Tekst	Betydning ⁵⁰
Rom 1	περι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα,	Jesu slektskap til David er κατὰ σάρκα. Mild kontrast mot 1,4, fordi han ikke bare er Davids sønn, men også Guds sønn.
Rom 8	ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.	I dette kapitlet kontrasteres livet κατὰ σάρκα med livet κατὰ πνεῦμα. Den troende ifølge leve etter ånden, ikke etter kjødet.
Rom 9	τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα	Paulus bruker uttrykket om jødene. I Rom 9,5 brukes det som en poengtering at Kristus av slekt tilhører jødene, men at han ikke dermed kan sies bare å tilhøre dem.
1 Kor 1	ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα	I denne perikopen kontrasteres den visdom som er κατὰ σάρκα med visdom som er fra Gud.
1 Kor 10	βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα	Om jødene.
2 Kor 1	ἢ ἄ βουλευόμεαι κατὰ σάρκα βουλευόμεαι,	Om å legge planer på menneskers vis, implisitt i opposisjon til ånden.
2 Kor 5	Ὡστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα	Om å kjenne noen på menneskelig vis, som en kontrast til hvordan vi kjenner hverandre og Kristus når vi er i Kristus.
2 Kor 10	Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα	Brukes negativt om menneskelige motiver og midler.
2 Kor 11	ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχῆσομαι.	Om det vi kan skryte av etter menneskelige standarder, som i Paulus' øyne er uviktig.
Gal 4	ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα	Om Ismael som var slavekvinnens sønn, født

⁴⁹ κατὰ σάρκα forekommer følgende steder hos Paulus: Rom 1,3; 4,1; 8,4; 8,5; 8,12; 8,13; 9,3; 9,5; 1. Kor 1,26; 10,18; 2. Kor 1,17; 5,16 (x2); 10,2; 10,3; 11,18; Gal 4,23; 4,29. I tillegg forekommer det i noen omstridte brev: Ef 6,5; Kol 3,22.

⁵⁰ Jeg bruker her følgende kommentarer: Douglas Moo, *The Epistle to the Romans* (NICNT; Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1996); James D. G. Dunn, *Romans 1-8* (WBC 38a; Dallas: Word Books, 1988); Thomas R. Schreiner, *Romans* (BECNT; Grand Rapids: Baker Books, 1998); Brendan Byrne, *Romans* (Sacra Pagina Series 6; Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1996); C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans. Volume I* (TICC; Edinburgh: T. & T. Clark Limited, 1980).

	γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας δι' ἐπαγγελίας.	κατὰ σάρκα, som motsetning til Isak, den frie kvinnens sønn, som ble født ved Guds løfte. Ismael forfulgte Isak, slik den som er født ved kjødet i dag forfølger den som er født ved Ånden.
--	---	---

Av denne oversikten ser vi at Paulus bruker κατὰ σάρκα enten spesifikt om jødene, eller som en kontrast til det guddommelige, enten uttrykt ved Guds løfter, visdom eller Ånd. Dersom 4,1 skal oversettes «hva skal vi da si at Abraham, vår stamfar etter kjødet, har funnet?», må κατὰ σάρκα brukes som en beskrivelse av slektskap, slik at Paulus i dette verset inntar et «jødisk» perspektiv ved å omtale Abraham som «vår far etter kjødet».⁵¹ Dette er ikke vanlig hos Paulus. De gangene han bruker κατὰ σάρκα om jødene, er det for å avgrense dem fra de troende. Det trenger ikke være negativt, men han omtaler aldri menigheten som Guds folk, Abrahams barn eller hans egne søsken κατὰ σάρκα. Selv om en slik bruk må anses å være atypisk for Paulus, er den ikke uten forbilder i hans skrifter. Rom 9,5 kan ses på som et eksempel som bryter med den vanlige paulinske bruk av κατὰ σάρκα. Her brukes tilsynelatende uttrykket som en nøytral beskrivelse av slektskap: ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.. Det er med andre ord mulig – men ikke mest nærliggende – at κατὰ σάρκα i Rom 4,1 handler om slektskap. Dette handler også om hvilken funksjon uttrykket har i sammenhengen. Paulus forsøker i sine skrifter å skape et «vi» som inkluderer både jøder og hedninger.⁵² Wrights oversettelse plasserer κατὰ σάρκα i kategorien for kontrast: «Har vi funnet Abraham til å være vår stamfar i jordisk forstand?», med underforstått negativt svar: «Nei, han er vår stamfar i troen.» Selv om dette ikke er den eneste bruken vi kan se for oss av uttrykket, er det likevel det mest nærliggende.

⁵¹ Brendan Byrne, *Romans* (Sacra Pagina Series 6; Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1996), 144 fastholder denne oversettelsen, men påpeker at den er ironisk, i og med at det er nettopp er forståelsen av Abraham som far Paulus ønsker å omdefinere i dette kapitlet. Han mener at Paulus introduserer kapitlet som en intern-jødisk debatt, men konkluderer med (4,24-25) å inkludere de troende hedningene i dette «vi». En slik intendert ironi kan sees på som en måte å hankses med κατὰ σάρκα-problematikken, uten at det ser ut til å være overbevisende grunner til å forstå Paulus slik.

⁵² Se for eks Rom 10,12; Gal 3,28; Kol 3,11.

Τί οὖν ἐροῦμεν

Uttrykket τί οὖν ἐροῦμεν brukes i NT bare i Romerbrevet, og forekommer følgende steder: Rom 4,1; 6,1; 7,7; 8,31; 9,14; 9,30. Hvis vi ser bort fra 4,1, er oversettere i all hovedsak enige om at uttrykket i fire av fem tilfeller brukes som et frittstående, retorisk spørsmål til innledning: «Hva skal vi da si?». Unntaket er 8,31, hvor det innledende spørsmålet utvides: τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα;. Vi må imidlertid forstå 8,31 også som et retorisk spørsmål, slik at det representerer en variant av τί οὖν ἐροῦμεν som frittstående spørsmål, og ikke en bruk der τί οὖν ἐροῦμεν inkluderes i et større spørsmål.

I 4,1 er forståelsen mer omstridt. Den forståelsen som ligger til grunn for oversettelser som NRSV, NIV og NO11, er at det ikke skal være punktuering mellom τί οὖν ἐροῦμεν og resten av verset. Wright forutsetter denne punktueringen. Som vi ser av beleggene i Romerbrevet ellers, er alle andre forekomster av uttrykket korte, retoriske spørsmål, og ikke en del av et lenger spørsmål. Vi må derfor anse denne bruken som mest sannsynlig også i 4,1.

Imidlertid påpeker Schreiner at et slikt innledende spørsmål burde gi et μὴ γένοιτο –svar, slik vi ser i flertallet av forekomstene av uttrykket.⁵³ Dersom vi fortsatt ser bort fra 4,1, som her er omstridt, forekommer et slikt svar i 6,1; 7,7; 9,14. I 8,31 og 9,30 ser vi ikke et slikt svar, henholdsvis fordi spørsmålet er utvidet og fordi det ikke kommer noe spørsmål i forlengelsen av Τί οὖν ἐροῦμεν. Det kan altså argumenteres for at mangelen på μὴ γένοιτο tyder på at Paulus ikke mente å stoppe etter Τί οὖν ἐροῦμεν, men fortsette spørsmålet. En slik lenger fortsettelse er imidlertid uten forbilder hos Paulus ellers.

εὐρηκέναι

εὐρηκέναι er en utfordring i dette verset. Det er stor uenighet i manuskriptene om hvor ordet skal plasseres. Mens noen skriftvitner plasserer εὐρηκέναι (a) etter ἐροῦμεν, har andre det (b) etter ἡμῶν eller (c) utelater det. Det er likevel konsensus blant kommentatorene at (a) er å foretrekke, fordi den representerer den vanskeligste løsningen.⁵⁴ Blant disse er også Wright representert.

⁵³ Schreiner, *Romans*, 213

⁵⁴ Se for eks Cranfield, *Romans*, 226; Dunn, *Romans*, 196

Flere kommentatorer ser sammenhengen mellom εὐρηκέναι og εὐρηκα χάρις i LXX.⁵⁵ Uttrykket er belagt et betydelig antall ganger i LXX,⁵⁶ og var fortsatt i bruk i det første århundre av vår tidsregning. Uttrykket brukes ikke i Gen 15. Bruken av uttrykket knyttes til «being granted a favored standing before someone who has the power to withhold or bestow the favor he chooses»,⁵⁷ og passer således godt med Paulus' fokus på å bli tilregnet rettferdighet. Poenget er da at det implisitte svaret på hva Abraham har funnet, er nåden. Ordet χάρις forekommer i 4,4, og kan således forstås som et motsvar til 4,1: «Hva har Abraham funnet? Nåde!». Moo støtter denne tolkningen, og mener dessuten mot Hays (og dermed Wright) at εὐρηκέναι introduserer en substantivisk setning som innholdsbestemmer verbet ἐροῦμεν.⁵⁸ Han legger imidlertid ikke frem noen argumenter for denne tolkningen.

Det mest alvorlige problemet Wrights tolkning støter på, er mangelen på subjekt til det infinitte verbet;⁵⁹ det underlig å lage en infinitiv-akkusativ-konstruksjon uten en eksplisitt akkusativ, i dette tilfelle ἡμας. Wright mener imidlertid at dette problemet er overdrevet, da Paulus flere andre steder former setninger som mangler helt sentrale elementer, som for eksempel 4,16, hvor det mangler både subjekt og verb, men hvor meningen likevel fremkommer.⁶⁰ At det er så stor diskusjon om denne setningen taler muligens imot Wrights påstand om at subjektet er tydelig selv om det er implisitt, men vi må samtidig gi ham rett i at man kan forstå setningen på denne måten, da subjektet i så fall fremkommer både i ἐροῦμεν og ἰτὸν προπάτορα ἡμῶν. Selv om konstruksjonen opplagt er suboptimal, viser Wright at Paulus andre steder også har lignende konstruksjoner, og vi kan vanskelig avvise hans sak på denne grunn.

Forholdet til nærkontekst

Den tradisjonelle oversettelsen av 4,1 har sin styrke i at den passer godt overens med de følgende versene, hvori spørsmålet «Hva skal vi sa at Abraham, vår stamfar etter kjødet, har funnet?» får sitt svar: Han har funnet rettferdighet uten gjerninger. Wrights tolkning har et

⁵⁵ Cranfield, *Romans*, 227; Dunn, *Romans*, 198; Byrne, *Romans*, 145; Moo, *Romans*, 259

⁵⁶ Dunn, *Romans*, 198: «It is prominent particularly in Genesis (13 times), but also in Exod 33 (4 times), 1 Samuel (6 times), and Sirach (7 times).»

⁵⁷ Dunn, *Romans*, 198

⁵⁸ Moo, *Romans*, 259

⁵⁹ Se for eks: Dunn, *Romans*, 199; Schreiner, *Romans*, 213; Thomas H. Tobin, «What Shall We Say that Abraham Found? The Controversy behind Romans 4», *HTR* 88:4 (1995): 437-452, 443, n 14.

⁶⁰ Wright, «Patriarch», 228. 4,16a går som følger: Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάρις, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι

tilsvarende problem, da 4,2-8 ikke eksplisitt handler om farskap. Det er med andre ord ingen tydelig kobling mellom 4,1 og de påfølgende versene.

Hays innvender mot dette at vi må lese Rom 4 som en helhet, ikke Rom 4,1 som utelukkende knyttet til 4,2-8.⁶¹ Abrahams farskap er ifølge ham i fokus fra 4,9, og at kapitlet som helhet som må forstås som en utlegning av dette temaet. Dermed blir også 4,1 i en oversettelse som ligner Hays' og Wrights forslag, passende. Wright ser da også dette problemet som enda mindre enn Hays, da han finner paktsterminologi, og dermed underforståtte henvisninger til Abrahams farskap, også i versene 4,2-8.

Selv om Hays kan ha rett i det han sier, er det ingen tvil om at det faktum at en så lang passasje tilsynelatende omhandler noe annet enn det 4,1 setter som tema, er et viktig argument mot Wrights oversettelse.

Delkonklusjon

Selv om både τί οὖν ἐροῦμεν, εὐρηκέναι og κατὰ σάρκα er omgitt av mye usikkerhet, kan ikke Wrights tolkning avvises ut fra de momenter vi har sett på her. Antagelig er bruken av κατὰ σάρκα hans sterkeste kort, fordi hans bruk av ordet passer bedre med den vanlige paulinske bruken. Den viktigste innvending er de påfølgende versene, som ikke ser ut til å slutte opp om Wrights oversettelse. Det finnes gode argumenter for ulike måter å tolke 4,1 på, men vi vil i denne sammenheng slutte oss til Wrights tolkning, fordi den på en god måte inkluderer mye data.

μισθός i Rom 4,4

Vi har tidligere sett at Wright ikke ser innføringen av ordet μισθός i perikopen som relatert til innføringen av et generelt poeng om lønn og fortjeneste, men heller som en henvisning til det løftet om en verdensvid familie som Gud gav Abraham. Dersom han har rett i denne antagelsen, vil det knytte Rom 4 nærmere til Gen 15, og kunne bidra til å sannsynliggjøre at Abraham er en avgjørende byggestein i Paulus' forståelse av rettferdiggjørelsen, og ikke bare et troseksempel.

Hvorfor bruker Paulus μισθός? Vi kan se for oss tre ulike alternativer: 1) Paulus bruker μισθός for å knytte an til Abraham og Guds løfte om en verdensvid familie (Wright). 2) Han

⁶¹ Hays, «Reconsideration», 89

bruker $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ for å knytte an til Abraham, men bruker denne tilknytningen til å bygge en bro fra Abraham til den troende, ved å knytte $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ videre til et mer generelt poeng om syndstilgivelse.⁶² 3) $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ har ingen tilknytning til Abraham; Paulus bruker det fordi det er det ordet som passer best med hans poeng om syndstilgivelse.⁶³ Wright ser ikke ut til å forholde seg til en mellomløsning 2), men utelukkende til løsning 3) og sitt forslag.

Utfordringen med Wrights alternativ, er at det ikke makter å ta hensyn til den umiddelbart påfølgende tematikken. Fra utsagnet om $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$, går Paulus videre til å utdype rettferdiggjørelsen med henblikk på syndstilgivelse. Å si at $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ kun handler om Abraham og løftene, og ikke trekker linjen til syndstilgivelsen, blir dermed problematisk. Imidlertid er det også vanskelig å tenke seg at Paulus, som er så godt kjent i Genesis, ikke har en tanke med bruken av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$. Utover Rom 4,4, bruker han bare dette ordet fire ganger ellers i sin brevlitteratur i NT, og da bare i Første Korinterbrev.⁶⁴ Gjennom hele Første Korinterbrev knyttes $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ til arbeid, men med en betydningsnyanse der forekomstene i 1 Kor 3 knytter an til Guds vurdering av menneskets handlinger, mens forekomstene i 1 Kor 9 handler om apostelens lønn for hans arbeid, ikke en guddommelig vurdering av hans gjerninger. Med andre ord: Når Paulus snakker om rettferdiggjørelse, er ikke $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ et sentralt ord. At han bruker ordet i Rom 4,4 er ikke i seg selv oppsiktsvekkende, men det er nærliggende å tenke at bruken er utløst av forekomsten av ordet i Gen 15, uten at det betyr at han stopper der. Han griper ordet fra Gen 15, og lar det gjelde også utenfor dets opprinnelige kontekst. Det betyr at vi må avvise de eksegeter som hevder at bruken av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ ikke har en kobling til Gen 15. Det betyr imidlertid ikke at vi må slutte oss til Wrights forslag, som nevnt over. På bakgrunn av forekomsten av ordet, kan vi slutte at Gen 15 er i fokus. På bakgrunn av konteksten i Rom 4 kan vi slutte av Paulus benytter ordet bredere enn tilfellet er i Gen 15, og knytter an både til løftet om en familie og tilgivelse. I denne sammenheng er det viktig å poengtere at disse observasjonene støtter Wrights påstand om at hele Gen 15 klinger med, men også at Wright blir for sneversynt.

⁶² Benjamin Schliesser, *Abraham's Faith in Romans 4* (WUNT; Tübingen: Mohr Siebeck, 2007), 344; Cranfield, *Romans*, 231

⁶³ Theodor Zahn, *Der Brief des Paulus an die Römer* (KzNT VI; Leipzig: Deichertsche Verlagsbuchhandlung, 1925), 223; Moo, *Romans*, 263; Ulrich Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 1-5)* (E-KKNT; Zürich/Neukirchen: Benziger Verlag/Neukirchener Verlag, 1978), 262; Schreiner, *Romans*, 217

⁶⁴ 1 Kor 3,8.14; 9,17.18

Rom 4,17b

Vi har tidligere sett at Wright forstår 4,17b som en allusjon til at Gud gav Abraham både en sønn og en ætt av alle folkeslag. Det som er utfordrende med Wright her er ikke hva han positivt understreker, men hva han utelater: Hos Wright nevnes verken skapelse eller oppstandelse som bakgrunn for verset.

Schreiner støtter Wright i at Abraham som far står sentralt i versene som følger fra 4,17. Han mener imidlertid at det også skjer et skifte i 4,17, slik at Abrahams tro (som gjør at han er far for oss alle) nå blir vektlagt. Abrahams tro var spesifikk, og dersom han skal være et eksempel i tro, må også den kristnes tro være spesifikk, mener Schreiner. Ifølge ham er det avgjørende aspektet ved Abrahams tro at den er Gud-sentrert. Abraham trodde på Guds konkrete løfte om en stor ætt, på tross av dette var langt utenfor hva han kunne forvente, gitt sin egen og Saras alder og manglende evne til å få barn. Abrahams tro var nettopp at han trodde at Gud hadde makten til å gjøre det som var umulig for mennesker. Formuleringene Paulus bruker i 4,17b favner dette aspektet. Abraham trodde på «ham som gjør de døde levende og byr at det som ikke er, skal bli til». Det første leddet i dette utsagnet henviser ifølge Schreiner først og fremst til oppstandelsen,⁶⁵ men bygger også en bro mellom den kristnes tro på oppstandelsen og Abrahams tro på at Gud kunne vekke opp Saras døde morsliv. Dermed knyttes Abrahams tro og den kristnes tro tett sammen. Dette aspektet er også tydelig tilstede i det andre leddet av utsagnet. Her mener Schreiner at tanken om Gud som skaper av alle ting er sentral: Gud har latt det som ikke er, bli til. Men også her er koblingen mellom det allmenne poenget (skapelsen) og det konkrete poenget i konteksten (at Abraham skulle få etterkommere av alle folkeslag) nærliggende, mener Schreiner.⁶⁶ I begge tilfeller er det Guds skapende kraft som er på ferde, både når han skaper verden av intet og når han gir Abraham etterkommere ut av intet.

Denne forståelsen av 4,17b som et utsagn som holder sammen Abrahams tro og den kristnes tro, er på ingen måte unik for Schreiner. Omtrent samme poeng finner vi også hos Moo,⁶⁷ og med mindre variasjoner hos Cranfield,⁶⁸ Schliesser⁶⁹ og Dunn.⁷⁰ Wright har med andre ord

⁶⁵ Schreiner, *Romans*, 236

⁶⁶ Schreiner, *Romans*, 237

⁶⁷ Moo, *Romans*, 280-282

⁶⁸ Cranfield, *Romans*, 244-245

⁶⁹ Schliesser, *Faith*, 377

bred støtte i fagmiljøet når han påpeker at 4,17b må forstås i sammenheng med løftet til Abraham. Innvendingen vi kan løfte mot Wright, er imidlertid at han ser ut til å overse at utsagnet «ham som gjør de døde levende og byr at det som ikke er, skal bli til» også peker utover Abraham og hans historie. Poenget med den noe kryptiske formuleringen er ikke bare å bekrefte at vi nå snakker om Abraham, slik Wright ser ut til å mene, men å bygge en bro fra Abrahams tro på Guds løfter til den tro Paulus og hans troende søsken hadde på Gud, og dermed la Abraham bli et forbilde i tro.⁷¹ Dersom Paulus ønsket å henvise utelukkende til Abraham, er det vanskelig å tenke seg at han skulle brukt en så tvetydig formulering, som har en så tydelig link til oppstandelsen.

ζωοποιέω brukes av Paulus følgende steder: Rom 8,11; 1 Kor 15,22.36.45; 2 Kor 3,6; Gal 3,21. I de fire første forekomstene knyttes ordet til oppstandelsen, mens det i de to siste knyttes til diskusjonen om det er loven eller Ånden som gir liv. Vi ser altså at det er en tydelig språklig kobling mellom 4,17b og oppstandelsen. Dessuten viser 4,24-25 at oppstandelsen en viktig faktor for Paulus i denne perikopen. Vi har med andre ord gode grunner til å hevde at Paulus også henviser til oppstandelsen i 4,17b.

For å oppsummere: Wright har bred støtte i fagmiljøet når han kobler 4,17b til Abrahamfortellingen. Denne koblingen er imidlertid ikke hele poenget; gjennom 4,17b lager Paulus en bro, der han tar utgangspunkt i Guds handlinger med Abraham i Gen 15, men utvider perspektivet gjennom en formulering som også inkluderer den som tror på Kristus. 4,17b viser med andre ord at Gen 15 er en viktig bakgrunn for Rom 4, men at dette ikke medfører at perspektivet er snevert fokusert på Abraham og løftene, men tvert imot at Gen 15 blir utgangspunktet for å snakke rettferdiggjørelse også overfor andre enn Abraham selv.

Gen 15,6 i Rom 4

Vi har allerede sett at Gen 15,6 er det verset Paulus stadig vender tilbake til gjennom Rom 4, og at han siterer eller henviser til dette verset hele åtte ganger. Det er med andre ord ikke til å komme utenom at Gen 15,6 har en spesiell posisjon i kapitlet. Dette trenger imidlertid ikke bli forstått som en motsetning til den foreløpige konklusjon vi har kommet til så langt i dette

⁷⁰ Dunn, *Romans*, 217-218. I likhet med Cranfield og Schliesser støtter Dunn koblingen mellom oppstandelse og liv i dødt morsliv, men lar være å kommentere sammenstillingen av skapelse ut av intet og å skape en ætt ut av intet.

⁷¹ Vi ser også at en slik forståelse ser ut til å ivareta Abrahams rolle som eksempel bedre enn det Wright klarer.

kapitlet. Det ser ut til at Gen 15,6 og dets understrekning av rettferdiggjørelse ved tro utgjør brennpunktet i Paulus' bruk av Gen 15, men at Paulus lar tolkningen formes av historien om Abraham og Guds løfte til ham. Det er med andre grunn til å anse Rom 4 som en utlegning av Gen 15 med brennpunkt i Gen 15,6, ikke som en utlegning av Gen 15,6 alene.

Dette har to implikasjoner. For det første må Abraham-fortellingen klinge med i vår fortolkning av Rom 4. Her utfordrer Wright mange i den lutherske tradisjonen, som har hatt en tendens til å lese Rom 4 som en utlegning av Gen 15,6, løsrevet fra kontekst. For det andre betyr det at det å bli tilregnet rettferdigheten ved tro må anses som hovedtemaet i kapitlet. Det er det imidlertid ingen som bestrider; diskusjonen om Rom 4 handler om hva det vil si «å bli regnet rettferdig ved tro», og om dette skal forstås i paktstermer eller i tilgivelsestermer.

Oppsummering

Vi har i dette delkapitlet sett på fire momenter som sammen kan si oss noe om forholdet mellom Gen 15 og Rom 4. Wright forutsetter at det er nær kontakt mellom de to kapitlene, og målet med denne gjennomgangen har vært å undersøke om han har grunnlag for denne påstanden. Alternativet til Wrights tolkning, er at Rom 4 utelukkende knytter an til Gen 15,6.

Vi har sett at Rom 4 i stor grad henviser til Gen 15,6. Det forekommer likevel andre henvisninger, og tematisk behandler Paulus i betydelig grad samme tema som Gen 15. Rom 4 forholder seg altså til hele Gen 15, men Gen 15,6 er brennpunktet i Paulus' behandling av kapitlet.

Wright hevder at Rom 4,1 skal oversettes på følgende måte: «What shall we say, then? Have we found Abraham to be our ancestor in a human, fleshly sense?» Vi har i vår gjennomgang sett at både $\tau\acute{\iota}\ \acute{\omicron}\upsilon\tilde{\nu}\ \acute{\epsilon}\rho\omicron\tilde{\upsilon}\mu\acute{\epsilon}\nu$ og $\kappa\alpha\tau\grave{\alpha}\ \sigma\acute{\alpha}\rho\kappa\alpha$ tyder på at Wright har rett. Derimot passer hans tolkning dårligere med nærkonteksten enn en tradisjonell tolkning. Dette siste argumentet bærer imidlertid ikke nok vekt til at vi vil avvise Wrights oversettelse.

Forekomsten av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ er ikke en del av andre redegjørelser for rettferdiggjørelse hos Paulus, og ser derfor ut til å være utløst av forekomsten i Gen 15,1. Vi har likevel argumentert for at Paulus bruker uttrykket åpnere enn Wright tillater, idet han lar ordet være en bro mellom Abraham og den troende, og knytter det til et generelt poeng om syndstilgivelse.

Til sist har vi sett at også Rom 4,17b knytter an til Gen 15, men at Wright overser at verset også alluderer til oppstandelsen og skapelsen av verden.

Vi kan altså si at Wright har rett når han mener at Rom 4 bruker hele Gen 15, og ikke bare Gen 15,6. Samtidig ser det ut til at Wright har en tendens til å bli værende i Gen 15, og ikke anerkjenne at Paulus lar ord og uttrykk inkludere både Abraham-fortelling og Kristus-fortellingen, både Abraham og den troende.

4. Får Wright inkludert nok momenter?

Dersom Wrights tolkning skal være plausibel, må han makte å inkorporere de ulike delene av kapitlet i sin tolkning. Vi skal i det følgende gå gjennom noen kritiske punkter i Rom 4, for å undersøke om tolkningen rommer hele kapitlet.

Struktur

Det er ikke først og fremst strukturen som danner utgangspunktet for diskusjonen om Abraham i Rom 4. Før vi går i gang med vår behandling av kapitlets ulike deler, vil det likevel være nyttig å gi en liten oversikt over strukturen i kapitlet.

Det er bred enighet om at 4,1-8 (eller varianter av denne, for eks 4,2-8⁷² eller 4,4-8⁷³) utgjør en enhet. Her viser Paulus at Abraham ble erklært rettferdig uavhengig av gjerninger.⁷⁴ I 4,9-12 poengterer han at Abraham ble erklært rettferdig før han ble omskåret, og at omskjærelsen dermed ikke er et kriterium for å bli med i familien av Abrahams troende barn. I 4,13-17 går Paulus videre med å si at rettferdigheten ble Abraham til del gjennom troen, og ikke gjennom loven.⁷⁵ I denne delen av kapitlet er det uenighet om inndelingen. Mens Schreiner ser 4,17 som en del av neste perikope, mener Tobin, Cranfield og Dunn at 4,17a må regnes til den foregående perikopen, mens 4,17b må regnes til den etterfølgende.⁷⁶ Wright fastholder at hele 4,17 må sees på som en del av 4,13-17.⁷⁷ Denne diskusjonen er ikke av stor betydning for vår behandling av kapitlet, og vi vil derfor forholde oss til Wrights inndeling, uten dermed å la være og kritisere hans tolkning av det aktuelle verset. 4,18-22 utdyper Abrahams tro, mens 4,23-25 viser kapitlets relevans for leseren.

4,1-8: Syndstilgivelse og rettferdiggjørelse

Denne delen av kapitlet undersøker hvordan Wrights hypotese passer overens med Rom 4,1-8. Viktige momenter vi skal innom, er samtidigens syn Abrahams rettferdiggjørelse, forståelsen av uttrykkene $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ og $\acute{\alpha}\sigma\epsilon\beta\acute{\eta}\varsigma$ og betydningen av salmesitatet i 4,6-8. Dersom Wrights tolkning av Abraham skal være plausibel, må han på en overbevisende måte inkludere disse momentene.

⁷² Cranfield, *Romans*, 224

⁷³ Dunn, *Romans*, 196

⁷⁴ Se for eks Schreiner, *Romans*, 212; N.T. Wright, *Paul for Everyone. Romans. Part 1: Chapters 1-8* (London: SPCK, 2004), 67

⁷⁵ Tobin, «Controversy», 437

⁷⁶ Schreiner, *Romans*, 234; Tobin, «Controversy», 437; Cranfield, *Romans*, 224; Dunn, *Romans*, 198.

⁷⁷ Wright, *Everyone*, 75

Wright selv innrømmer at det er i forbindelse med disse versene at hans sak står svakest: «The most obvious objection that might be brought against my whole argument is the presence, in this same introductory paragraph of Rom. 4, of the theme of ‘works’ in vv. 2-6, and of the forgiveness of sins in the quotation from Ps. 32 [lxx 31] in vv. 7 and 8.»⁷⁸ Mens Wright mener at hele kapitlet handler om Abrahams farskap til alle som tror, går Paulus etter innledningen i 4,1 rett videre til en behandling av «gjerninger», og siden rettferdiggjørelse og tilgivelse. 4,2-8 handler med andre ord ikke direkte om Abraham som far. Det trenger imidlertid ikke bety at Abrahams farskap ikke er indirekte tilstede. Fra Wrights synspunkt kan vi si at tilgivelsen er et tema i denne delen av kapitlet, men at dette temaet er klart underordnet det egentlige poenget i teksten, som er Abrahams farskap. Vi vil i det følgende flere ganger kritisere Wright for å underfokusere synd og tilgivelse i sin behandling av Abraham i Rom 4. Det må ikke forstås dit hen at Wright avviser tilgivelsens plass i rettferdiggjørelsen. Gang på gang gjennom sin paulinske teologi knytter han «tilgivelse» sammen med «rettferdig»;⁷⁹ han har sågar blitt kraftig kritisert for å fokusere for mye på tilgivelsen.⁸⁰ Desto mer overraskende er det derfor at han i sin tolkning av Abraham i Rom 4 ser ut til å overse dette, også når termen «tilgivelse» brukes.

Abraham i det andre tempelets tid

Det er en utbredt forståelse blant (de til tider svært) ulike representanter for New Perspective at jødedommen i det første århundre bygget på at forholdet mellom Gud og Israel var et paktsforhold, etablert av Gud i nåde. Frelsen var etter dette synet ikke bygget på gjerninger, men på nåde, fordi Israel var frelst når de var i pakten.⁸¹ Av dette følger at tanken om frelse basert på moralgjerninger må avvises. I lys av et slikt syn er det oppsiktsvekkende (i samtidens øyne) ved Paulus' bruk av Abraham at han viser til troen som paktstegn, ikke omskjærelsen, og at også uomskårne dermed kunne være Abrahams barn; at han ikke ble

⁷⁸ Wright, «Patriarch», 232

⁷⁹ Se for eks Wright, *Faithfulness*, 955: «But the verdict *dikaïos*, ‘righteous’, ‘forgiven’, ‘covenant member’ which is issued, as Paul says, ‘upon that faith’»; 958-959: «‘Justification’ is the declaration of the one God, on the basis of the death of Jesus: *this really is my adopted child, a member of Abraham’s covenant family, whose sins are forgiven.*» Se også Wright, «Patriarch», 235: «I stress once more that this entire theme of ‘Abraham’s worldwide family’ cannot be played off against the more familiar themes of ‘sin and forgiveness’. Nothing that I have said here means that (as some have suggested) I have allowed ecclesiology (the single worldwide family) to elbow soteriology (how people are rescued from sin and its consequences) out of the picture.»

⁸⁰ Chris Tilling, «Paul and the Faithfulness of God (Part 2)», ANVIL 31 (1) (2015): 57-70, 60

⁸¹ Gjerninger var ikke uten betydning, men de var ikke grunnlag for frelsen.

frelst gjennom moralgjerninger, var noe «alle» visste. Hvis man derimot ser moralgjerninger som en viktig del av frelsestilegnelsen i denne perioden, vil det være like oppsiktsvekkende at han ikke ble frelst ved moralgjerninger, men ved tro. Dermed vil også både moralgjerninger og tilgivelse ha en mer sentral plass i kapitlet.

I sin brede gjennomgang av Abraham hos Paulus og i jødisk litteratur i og utenfor GT, konkluderer Harrisville med at Paulus i hovedsak er i utakt med den generelle oppfatningen av Abraham: «To be sure, there are instances in other literature that echo what Paul said about Abraham or that were precursors to his views on the biblical character but for the most part, Paul's idea of Abraham was different from that of most other ancient Jewish literature».⁸² I litteratur fra det første århundre, fremgår det at Abrahams rettferdiggjørelse kom ved hans overholdelse av Torah, ikke ved tro. Også hos Filon, som til tider understreker Abrahams tro, knyttes hans rettferdighet til lovoverholdelse. Harrisville skriver at Paulus' forståelse av Abraham likevel må kunne sies å være tro mot Skriften, fordi den er tro mot den fremstilling som gis i Genesis. Han understreker likevel at det av de skrifter han har undersøkt, bare er Genesis som har en oppfatning som ligner den paulinske.⁸³ Harrisville støttes av Jipp, som poengterer at «numerous Jewish documents appeal to Abraham as one who was justified by God on the basis of his obedience».⁸⁴ Blant disse dokumentene er 1 Makk 2,51-52, Sir 44,19-21 og Jub 15,1-32; 16,20-31, som alle påstår at Abraham fikk rettferdighet tilregnet fordi han var lydige.⁸⁵ 1 Makk 2,51-52 sier det slik: «Kom i hu hva fedrene gjorde (τά ἔργα των πατέρων) i sine slektledd, så skal også dere vinne stor ære og evig ry. Stod ikke Abraham fast i troen da han ble satt på prøve, så Herren regnet ham som rettferdig (ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς διακιοσύνην)?» Jipp fremholder også det nytestamentlige Jakobs brev, hvor det står i 2,21-23:

Var det ikke på grunn av gjerninger at vår far Abraham ble erklært rettferdig? Han brakte jo sønnen Isak som offer på alteret. Der ser du: Troen virket sammen med hans gjerninger, og gjennom gjerningene ble troen fullendt. Dermed ble dette

⁸² Harrisville, *The Figure of Abraham in the Epistles of St. Paul. In the Footsteps of Abraham* (San Francisco: Mellen Research University Press, 1992), 179

⁸³ Harrisville, *Figure*, 181: «It was not until our search reached the book of Genesis that any direct and vital connection were made with St. Paul's rendition of Abraham's story and meaning.»

⁸⁴ Joshua Jipp, «Rereading the Story of Abraham, Isaac, and 'Us' in Romans 4». JSNT 32.2 (2009): 217-242, 222

⁸⁵ Jipp, «Rereading», 223

skriftordet oppfylt: Abraham trodde Gud, og derfor regnet Gud ham som rettferdig, og han ble kalt «Guds venn».

Også Longenecker støtter denne saken, og skriver:

«Two emphases with regard to Abraham are constantly made in the literature of Judaism: (1) that Abraham was counted righteous because of his faithfulness under testing; and (2) that Abraham's faith spoken of in Gen 15:6 must be coupled with his acceptance of circumcision as referred to in the covenant of Gen 17:4-14.»⁸⁶

Vi ser av dette at det er grunn til å stille spørsmåltegn ved Wrights forutsatte oppfatning av Abraham i Paulus' samtid. Dersom Longenecker, Jipp og Harrisville har rett, vil Paulus' sammenstilling av «gjerninger» og «Abraham» ha ledet leserens tanker til moralgjerninger, og ikke bare omskjærelse, og tanken om at Abraham ble rettferdiggjort uten slike gjerninger, vil ha vært svært overraskende lesning i samtiden. Dette ivaretar ikke Wright.

Forståelsen av μισθός

Som vi har sett over, er det grunn til å tro Paulus bruker ordet μισθός fordi det forekommer i Gen 15, men at ordet likevel knyttes til et mer generelt poeng enn i den opprinnelige konteksten. Ved å knytte μισθός til løftet om en stor ætt, klarer Wright å forklare hvorfor dette ordet brukes, og viser at farskapet er indirekte tilstede, gjennom den subtile henvisningen til løftet om en ætt av alle folkeslag. Som vi har sett, betyr ikke dette at tilgivelsen nødvendigvis underordnes poenget om farskap. Paulus kan bruke μισθός som en bro til et generelt poeng om syndstilgivelse, som står på lik linje med eller overordnes Abrahams farskap. Det er underlig at dette generelle perspektivet er fraværende i Wrights lesning av Rom 4, men det ser ut til å være utelatt på bakgrunn av koblingen til Gen 15:

«the reason for the metaphor itself ('working' for a 'reward' which one is then 'owed') emerges not from an underlying implicit second- Temple Jewish soteriology of 'doing good works' to earn God's favour, an idea for which there is scant evidence, but from Gen. 15 itself, which is innocent of all such notions, and which speaks

⁸⁶ Richard Longenecker, «The 'Faith of Abraham' Theme in Paul, James and Hebrews: A Study in the Circumstantial Nature of New Testament Teaching», JETS 20:3 (1977): 203-212, 204

instead, as Paul does, of *covenant* and *family*. Verse 4 embroiders this with a particular colour, but this embroidery carries no weight in the passage as a whole.»⁸⁷

Det er imidlertid ingen motsetning mellom at bildet utløses av Gen 15 og at det har generell applikasjonsverdi. I motsetning til hva Wright hevder, er det fullt mulig at bruken av *μισθός* utløses av Gen 15, men at uttrykket brukes også til å inkludere et mer generelt perspektiv. Silva påpeker at Paulus i 4,5 «states so sharply the antithesis between working and believing that the latter is virtually defined by the negation of the former».⁸⁸ At Paulus har et generelt sikte med det han skriver, støttes også av litteratur fra det andre tempelets tid. Gathercole skriver: «the Jewish literature, contrary to the (now) standard view of Jewish soteriology, speaks very frequently of ‘commutative justice’, that is, in terms of commercial metaphors, or metaphors of repayment (e.g., among other, *Pss. Sol.* 2:34; 9:1-5; *T. Job* 4:6-7; *Sib. Or.* 2:304; *Bib. Ant.* 3.10; *2 Enoch* 2:2; 45:1-2).»⁸⁹ Selv om Sanders antagelig har rett når han beskriver jødedommen i denne tiden som en nådereligion, er tanken om fortjeneste etter gjerninger flere steder sentral i mange jødiske skrifter fra perioden. Det ser ut til at frelse gjennom en pakt basert på Guds nådige utvelgelse ikke står i motsetning til at moralgjerninger var avgjørende for frelsen.⁹⁰ Hvor *μισθός* er hentet fra, er egentlig ikke avgjørende i denne saken: «Fortjeneste etter gjerninger» er belagt så ofte i jødisk litteratur at det er nærliggende å tenke at Paulus’ formuleringer ledet leserens tanker både til Gen 15 og til samtidig jødisk soteriologi. Igjen: Det er rimelig å tenke seg at *μισθός* i 4,4 hentes fra Gen 15. Problemet kommer når Wright sier at dette er det eneste perspektivet som spiller inn.

⁸⁷ Wright, «Patriarch», 216

⁸⁸ Moises Silva, «The Law and Christianity: Dunn’s New Synthesis». *Westminster Theological Journal* 53 (1991): 339-353, 352

⁸⁹ Simon J. Gathercole, *Where is Boasting? Early Jewish Soteriology and Paul’s Response in Romans 1-5* (Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002), 244

⁹⁰ Forholdet mellom nåde og legalisme trenger ikke være enten-eller. Silva mener at Sanders misforstår «legalisme» og at han overser tekster som tydelig viser at soning gjennom gode gjerninger var en utbredt oppfatning. Se følgende sitat av Sanders selv, hentet fra Silva, «Law», 348: «Ben Sirach shared the general belief that atonement is possible. Among good deeds, two are singled out which atone for transgression. They are honouring one’s father and giving alms.» Byrne (sitert fra Davies, *Obedience*, 146) har påpekt at dersom frelsen er i pakten, og gjerninger er nødvendig for å forbli i pakten, er gjerninger nødvendig til frelse: «Whatever be the fundamental case in theory (...) if works are a condition of remaining ‘in’ the covenant community and if exclusion from that community means loss of salvation, then in practice (...) works are a means of gaining salvation.»

Forståelsen av ἀσεβής

Sentralt i Wrights tese står forståelsen av ἀσεβής i 4,5. I en klassisk protestantisk lesning peker dette uttrykket til Abraham, slik at Abraham er den ugudelige. Schliesser skriver: «Nowhere does the Scripture call Abraham (anything like) ‘ungodly’, yet it is impossible *not* to deduce from the apostle’s line of thought that he *de facto* does so.»⁹¹ Han har støtte av Zahn, som skriver: «Damit ist natürlich nicht gesagt, dass Abraham vor anderen ein Gottloser gewesen (...) sondern dass er wie alle Frommen in seiner Selbstbeurteilung vor Gott (...) keinen anderen Grund seiner Zuversicht zu Gott gehabt habe, wie der ärgste Sünder, der Gottes Gnade begehrt.»⁹² Wright er sterkt kritisk til en slik lesning av dette verset. I stedet forstår Wright τὸν ἀσεβῆ̃ som en henvisning til de hedninger (altså ugudelige) som Gud vil inkludere i Abrahams familie, ikke til Abraham selv: «Abraham thus ‘believes in “the one who justifies the ungodly”’, i.e. the God who has made this promise to him about his ‘ungodly’ descendants, not in the sense that he has believed in his own justification.»⁹³ Det er med andre ord ikke Abraham som er «den ugudelige», men hedningene. Å være ugudelig er da ikke forstått som en moralsk kategori.

ἀσεβής er belagt et stort antall ganger i GT og mellomtestamentlige skrifter. Det er imidlertid bare ni belegg i NT, hvorav to er i Romerbrevet (4,5; 5,6). Dette er også de to eneste forekomstene i «sikre» Paulus-brev. Det er ikke lett å gi en oversikt over hvordan ordet brukes i alle disse skriftene, men forenklet kan vi si at det i GT brukes overveiende moralsk (se for eks Deut 25,1; Ex 23,7; Jes 11,4), mens det i mellomtestamentlig litteratur (først og fremst Makkabeerbøkene) brukes om «de andre», motstanderne av opprøret. «De andre» kan være både jøder og hedninger, men det er liten tvil om at de av forfatterne ikke anses å være en del av Guds folk; de tilhører fienden (se for eks 1 Makk 3,15; 6,21; 9,73). Verken i GT eller mellomtestamentlig litteratur er bildet entydig; det er betydelig variasjon i bruken, og den sier oss dermed ikke så mye. Mer interessant er det imidlertid å se på hvordan Paulus bruker ἀσεβής i Rom 5,6. Det kan innvendes at fordi Paulus bare bruker dette ordet to ganger, har vi for lite grunnlag til å trekke en gyldig slutning. Det er en relevant innvending, men den svekkes av at de to forekomstene er så nær hverandre; det

⁹¹ Schliesser, *Faith*, 345

⁹² Zahn, *Römer*, 223

⁹³ Wright, «Patriarch», 218

ville vært underlig om Paulus brukte ordet ulikt så nær hverandre. I 5,6 erklærer Paulus at «[m]ens vi ennå var svake, døde Kristus for ugudelige da tiden var inne». Deretter går han videre med å si at et menneske neppe vil dø for en annen, selv om denne andre var et rettferdig menneske. Det viser storheten i Guds kjærlighet, sier Paulus i 5,8, «at Kristus døde for oss mens vi ennå var syndere». Det er nærliggende å forstå dette som parallelle utsagn, slik at Paulus setter likhetstegn mellom å være synder og å være ugudelig, og han plasserer seg selv i denne kategorien. Om ikke det beviser noe om 4,5, indikerer det i alle fall at Wright drar forståelsen av inkluderingen av hedningene som rådende tema for langt, og at Paulus bruker ἄσεβής om syndere i sin alminnelighet, og ikke hedninger i særdeleshet.

David og salmesitatet

Wrights forklaringsproblemer blir akutte i Paulus' behandling av David og salmesitatet i 4,6-8. Mens han med hensyn til Abraham poengterer sterkt at personen Abraham, og ikke bare Abraham som et tilfeldig eksempel, er viktig i Rom 4, mener han med hensyn til David at han bare er generelt eksempel på en som «gives testimony to the blessing of forgiveness on anyone who has no 'works', no outward sign of belonging to God's people».⁹⁴ Her er det flere momenter å ta tak i. Wright mener at salmesitatet ikke kan knyttes til David selv. Det er imidlertid vanskelig å tenke seg at Paulus, når han siterer en salme skrevet av David,⁹⁵ og dertil innleder sitatet med å henvise til ham, ikke mener at leseren skal forstå dette i lys av Davids liv.⁹⁶ Salmen kan tenkes å stå i relasjon til Batseba-hendelsen,⁹⁷ uten at det trenger å være slik; poenget er at Paulus ser ut til å bruke David som eksempel, ikke bare et sitat av ham, løsrivet fra hans liv. Det har også konsekvenser for hvordan vi må forstå «gjerninger» her. Fordi henvisningen til David må forstås som en faktisk henvisning til David, og ikke bare som et tilfeldig skriftbelegg, kan vi ikke si at dette er et eksempel på en som får tilgivelse uten å ha «outward sign of belonging to God's people». Tvert imot: David var omskåret, og levde etter forskriftene som skilte Israel ut som folk. Han har de utvendige identitetstegnene. I stedet ser vi at Paulus kobler ἔργον (v 6) og ἀνομία og ἁμαρτία (v 7). Det

⁹⁴ Wright, «Patriarch», 236

⁹⁵ At moderne bibelforskere stiller spørsmåltegn ved forfatterskapet, forandrer ikke Paulus' syn på saken.

⁹⁶ Salmen ellers har klare selvbiografiske trekk. De påfølgende versene sier: «Så lenge jeg tidde, tærtes jeg bort, jeg stønnet dagen lang. For din hånd lå tungt på meg dag og natt. Min livskraft svant som i sommerens hete. Da bekjente jeg min synd for deg og dekket ikke over min skyld. Jeg sa: «Nå vil jeg bekjenne mine synder for Herren.» Og du tok bort min syndeskyld.»

⁹⁷ Schreiner, *Romans*, 219

er tydelig at det er lovbrudd og synd, ikke omskjærelse og slektskap, som er tema i disse versene, og at den som her opplever å motta tilgivelsen allerede er innenfor pakten.⁹⁸ At han er «uten gjerninger» må derfor forstås som at han har brutt loven: «David, although circumcised, sabbatarian, and kosher, is described as without works because of his disobedience.»⁹⁹ Fra Davids liv og salme, gjør Paulus et generelt poeng om syndstilgivelse, ikke et poeng om nasjonale identitetsmarkører og farskap. Dette forteller oss at det er vanskelig – som Wright gjør – å anse syndstilgivelse som et underordnet tema i Rom 4; det må forstås som et hovedtema i kapitlet. Vi noterer også at denne tolkningen gjør Wrights (og altså Dunns) forståelse av *ἔργων* usannsynlig i konteksten, fordi uttrykket er så nært knyttet til synd og lovbrudd.

Wright er klar over at salmen tematiserer lovbrudd, synd og tilgivelse, og han gjør et poeng av at tilgivelsen og Guds oppgjør med synden er et avgjørende aspekt ved Abraham og den universelle ætt. Det er imidlertid underordnet, mener han. Fordi «synd» og «tilgivelse» kun forekommer i Rom 4,25 utover salmesitatet, mener Wright at «the obvious verbal link between Abraham and David is made by the idea of 'reckoning': the quote from the psalm speaks of God 'not reckoning sin', but Paul turns this round, speaking of the man to whom God 'reckons righteousness'».¹⁰⁰ Det er altså tilregnelsen av rettferdighet, som er inkludering i pakten, hvori tilgivelsen er å finne, som er tema for sitatet, ikke synden og tilgivelsen i seg selv, mener Wright. For Wright styrkes denne påstanden av at salmisten til siste i salmen utbryter: «Gled dere i Herren! Bryt ut i jubel, dere rettferdige! Alle oppriktige, rop av fryd!» Det er rettferdiggjørelsen, og ikke tilgivelsen, som er i fokus. Denne påstanden er ikke overbevisende. Dersom Wright ønsker å ta innover innholdet i salmen ellers, og bruke det til å forstå sitatet, må han også ta innover seg at salmisten i 32,4-5 beskriver sin egen opplevelse av å bekjenne sin synd og få tilgivelse. Det er dessuten vanskelig å forsvare at man kan se bort fra sitatets tydelige poeng, ved å lese det i lys av et vers senere i salmen, som ikke siteres av Paulus. Vi kan altså ikke lese denne teksten som et uttrykk for rettferdiggjørelse som en paktsterm alene; den må forstås som et generelt uttrykk for gleden over tilgivelsen i seg selv. Dessuten: Paulus ser ut til å være på vei mot 4,23-25. At

⁹⁸ Gathercole, *Boasting*, 246. Saken styrkes også av at den aktuelle salmen i rabbinisk litteratur knyttes til den store forsoningsdagen, jf Dunn, *Romans*, 207.

⁹⁹ Gathercole, *Boasting*, 247

¹⁰⁰ Wright, «Patriarch», 235

«synd» og «tilgivelse» kun forekommer i 4,7-8 og 4,23-25, kan derfor like mye sees på som et uttrykk for at 4,7-8 har stor betydning i kapitlet.

Forholdet mellom 4,4-5 og 4,6-8

4,6 innledes av ordet καθάπερ. Ordet forekommer 12 ganger hos Paulus.¹⁰¹ Vi har ikke plass til en full gjennomgang av disse, men vi skal se nærmere på et par av dem, for å forstå hvordan Paulus bruker ordet. I Rom 12,4 introduserer Paulus kroppen som metafor på menigheten. Denne metaforen kan forstås som en forklaring til 12,3, hvor Paulus formaner menigheten: «Gjør deg ikke større tanker enn du bør, men bruk din forstand og vær sindig! Hver og en skal holde seg til det mål av tro som Gud har gitt ham.» Deretter går han igang med å forklare de ulike nådegavene i menigheten gjennom kroppsmetaforen. Ordet καθάπερ i 12,4 knytter sammen verset med 12,5: «På samme måte (καθάπερ) som vi har ett legeme, men mange lemmer, og alle lemmene har forskjellige oppgaver, er vi alle ett legeme i Kristus, men hver for oss er vi hverandres lemmer.»¹⁰² Vi ser altså at Paulus introduserer et tema, og forklarer det med et bilde, i hvilket καθάπερ brukes for å holde sammenligningen sammen. I 1 Kor 10,10 advarer Paulus korinterne mot å murre: «Og la oss ikke murre, slik som (καθάπερ) noen av dem murret, og ble ødelagt av ødeleggeren.»¹⁰³ Her er Paulus' poeng at menigheten ikke skal klage, og bruker καθάπερ til å knytte formaningen til en historisk hendelse som forklaring og advarende eksempel.

Καθάπερ kan helst oversettes med «slik som, på samme måte som».¹⁰⁴ I Rom 4,6 er det vanskelig å forstå καθάπερ på noen annen måte enn at det knytter salmesitatet til de foregående versene som en forklaring. Vi kan parafrasere på denne måten: «Jeg nå har vist at den som blir rettfærdiggjort, blir rettfærdiggjort ved tro, uten gjerninger. På samme måte sier David at den som blir rettfærdiggjort, blir rettfærdiggjort uten gjerninger.» Med andre ord: I Rom 4,6 danner Paulus en bro fra 4,4-5 over til synd, lovbrudd og tilgivelse i 4,7-8. Det gir Wright en utfordring: Dersom Paulus i 4,5 forsøker å fortelle sine lesere at Abraham trodde at Gud ville inkludere hedninger i hans ætt, hvorfor forklarer han da verset gjennom et sitat som handler om syndstilgivelse for lovbrudd, og tydelig ikke tematiserer omskjærelse

¹⁰¹ Rom 4,6; 12,4; 1 Kor 10,10; 12,4; 2 Kor 1,14; 3,13.18; 8,11; 1 Tess 2,11; 3,6.12; 4,5.

¹⁰² Rom 12,4-5, min variant av NO11.

¹⁰³ Min oversettelse.

¹⁰⁴ F. W. Danker: «καθάπερ», BDAG, 758

og andre identitetsmarkører? Poenget her er ikke å avvise at inkluderingen av hedninger er viktig for Rom 4,¹⁰⁵ men å understreke at moralgjerninger og tilgivelse for disse er i fokus i denne passasjen. Dette er ikke en enten-eller-sak; vi må klare å ha to tanker i hodet på samme tid.¹⁰⁶

Oppsummering

I 4,1-8 har vi sett at Wright i for liten grad makter å inkludere det generelle perspektivet som Paulus legger opp til. Dette gjelder både med hensyn til forståelsen av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ og hva angår fokuset på tilgivelse i perikopen. Tolkningen av «den ugudelige» er ikke umulig, men likevel lite trolig i lys av Rom 5,6. Det ser ut til at Wright lar Abraham få inneha en for dominerende posisjon i kapitlet. Abraham er helt avgjørende, og her bidrar Wright betydelig ved å vise at Abraham ikke bare er et enkelt, tilfeldig skriftbelegg, men som vi ser både i 4,4 og 4,6-8, trekker Paulus linjen fra Abraham og over til et generelt perspektiv, som dermed også inkluderer leseren av brevet, samtidig som han behandler syndstilgivelsen som et eget tema, ikke underlagt farskapstematikken. Dette får ikke Wright med i sin tolkning.

4,9-12: Omskjærelsen

Når Paulus har sitert Sal 32, hvorfor går han da over til omskjærelsen? I det Jipp kaller «traditional protestant exegesis»,¹⁰⁷ har Rom 4,1-8 blitt sterkt vektlagt, kanskje så sterkt at de påfølgende vers blir underbetont.¹⁰⁸ I en slik tolkning av Abraham i Rom 4, kan fokuset på synd og tilgivelse bli så enerådende at tematiseringen av Abraham som far kommer i bakgrunnen, eller i verste fall blir glemt. Dermed blir også overgangen til 4,9-12 underlig: Hvis Paulus skriver om tilgivelse, og ikke inkluderingen av hedninger i Abrahams ætt, hvorfor går han da rett fra omtalen om tilgivelse til omtalen av omskjærelse, og poengtering av at både omskårne og uomskårne er Abrahams barn når de har den samme tro som ham?¹⁰⁹

Dette skiftet i tema passer godt inn i Wrights hypotese. Ifølge Wright er ikke omskjærelsen og farskap i 4,9-12 et nytt tema som introduseres i kapitlet; det har vært i fokus hele veien. Allerede i 4,1 har Paulus introdusert spørsmålet om Abraham som far,¹¹⁰ han har i 4,4

¹⁰⁵ Silva, «Law», 352; Schreiner, *Romans*, 220

¹⁰⁶ Jf Silva, «Law», 351

¹⁰⁷ Jipp, «Rereading», 217

¹⁰⁸ Wright, «Patriarch», 226

¹⁰⁹ Stowers, *Rereading*, 243

¹¹⁰ Wright, «Patriarch», 227

snakket om den lønn Abraham skal få (et stort folk)¹¹¹ og i 4,5 omtalt Gud som den som «erklærer den ugudelige rettferdig», som i Wrights tolkning er å forstå som at Gud inkluderer hedningene i paktens folk. Når han nå i 4,9-12 kommer til omskjærelsen og farskap, vender han altså tilbake til hovedtema, etter å ha hatt en digresjon om tilgivelse. 4,9 er i sak en gjentakelse av 4,1, mener Wright.¹¹² Paulus' svar kommer i 4,10: «Paul's initial answer, in v. 10, is to point out that Gen. 15, already quoted, comes chronologically before Gen. 17, the giving of circumcision, so that 'it was reckoned to Abraham as righteousness' before he was circumcised. Circumcision cannot therefore be a condition of this 'reckoning'.»¹¹³ I stedet ble omskjærelsen som et tegn og segl på den rettferdighet som allerede var gitt ved tro. Dette får to implikasjoner, mener Wright. For de omskårne betyr det at troen det avgjørende tegnet på medlemskap i Abrahams familie, slik at de ikke ved omskjærelsen uten troen er en del av denne familien.¹¹⁴ For de uomskårne gjør Paulus i 4,11 ifølge Wright to parallelle poeng, der det andre må forstås som forklaring til det første: εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, εἰς τὸ λογισθῆναι [καὶ] αὐτοῖς [τὴν] δικαιοσύνην. Dermed må disse to utsagnene forstås parallelt: «This parallelism suggests that 'having righteousness reckoned to them' is another way of saying the same thing, namely, 'that Abraham might be the father of all who believe in uncircumcision'.»¹¹⁵ Med en slik lesning kan 4,9-12 støtte Wrights forståelse av Abrahams farskap for alle troende, uttrykt gjennom «rettferdighet»-språk, som temaet for Rom 4.

I rammen av Wrights tolkning av Rom 4 ellers, gir 4,9-12 god mening, og han inkluderer mye data på en god måte. Vi vil allikevel peke på noen momenter som ikke ivaretas på en like tilfredsstillende måte.

Forholdet mellom 4,6-8 og 4,9-12

Wright kommenterer i sin gjennomgang ikke forholdet mellom 4,6-8 og 4,9-12. I stedet ser han 4,6-8 som innrammet av Abrahams farskap (4,1.9-12), og derfor underordnet tematisk. Språklig er 4,9-12 tett knyttet til de foregående versene. Konjunksjonen οὗν viser at 4,9-12

¹¹¹ Wright, «Patriarch», 215

¹¹² Wright, «Patriarch», 224; 233

¹¹³ Wright, «Patriarch», 224

¹¹⁴ Wright, «Patriarch», 225: «Abraham is the father of the circumcised as well—provided that they do not rely on their circumcision by itself, but follow the steps of the faith-in-uncircumcision of 'our father Abraham'. Abraham and his fatherhood remain the subject.»

¹¹⁵ Wright, «Patriarch», 224. Se også Stowers, *Rereading*, 243-244

er en logisk følge av 4,6-8. Dessuten åpner 4,9-12 med spørsmålet om Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος gjelder både omskårne og uomskårne. Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος knytter an til μακάριοι/μακάριος i 4,7-8, og også τὸν μακαρισμὸν i Paulus' innledning til sitatet. Ved å gripe an til ordene οὖν og μακαρισμὸς, ser det ut til at Paulus ønsker å forklare salmesitatet. I 4,9b bruker han Gen 15,6 som hermeneutisk nøkkel: Abraham ble regnet som rettferdig fordi han trodde, og det skjedde før han ble omskåret. Altså gjelder saligprisningen dem som tror, uavhengig av om de er omskåret eller ikke. At Paulus i 4,9-12 ser et behov for å forklare 4,6-8, kan forstås på to måter. 1) Det er mulig at Paulus i 4,9-12 forsøker å gi en tolkningsnøkkel til 4,6-8, der salmen må forstås som et uttrykk for Abrahams farskap. Denne tolkningen er mulig, men fordi 4,6-8 så tydelig handler om tilgivelse og synd, og ikke om familie, er denne tolkningen lite sannsynlig. Likevel: Dersom Wright har rett i sin tolkning av 4,6-8, er denne tolkningen mulig. 2) Fordi Sal 32 ser ut til å ha vært brukt på den store forsoningsdagen,¹¹⁶ er det nærliggende å tro at jøde-kristne som hørte denne teksten lest, tok det for gitt at den bare handlet om de omskårne.¹¹⁷ Det var derfor nødvendig for Paulus å presisere at dette nettopp ikke bare handlet om de omskårne, men også de uomskårne, fordi de alle ved troen er Abrahams barn. Vi holder fast på at denne tolkningen av overgangen mellom 6-8 og 9-12 er den mest sannsynlige.

En refleksjon

En siste innvending mot Wrights tolkning, som kanskje bærer mer preg av å være en refleksjon enn et faktisk argument: Dersom Paulus når han i 4,2.5.6 skriver om ἔργον også snakker om omskjærelsen og andre religiøst-etniske identifikasjonstegn, hvorfor tar han det da opp igjen i 4,9-12 under helt andre ord? Vi kan selvsagt forstå dette som en ramme, slik at versene mellom også må forstås i lys av omskjærelsen, men mens Paulus i 4,2-6 gjennomført bruker ἔργον, forekommer ikke dette ordet en eneste gang i 4,9-12. Her bruker han kun περιτομήν og ἀκροβυστίαν, som ikke forekommer i 4,2-6. Det er underlig at han bruker ordene så adskilt, dersom han snakker om samme fenomen.

¹¹⁶ Cranfield, *Romans*, 234, n 4; Dunn, *Romans*, 207; Gathercole, *Boasting*, 247

¹¹⁷ Cranfield, *Romans*, 234; Schreiner, *Romans*, 224. Vi ser at denne tolkningen er stikk i strid med Wrights forståelse av samme vers.

Oppsummering

I 4,9-12 vender Paulus seg til omskjærelsen og Abrahams farskap. Han har dermed fokus på det Wright mener er hovedpoenget i Rom 4, og versene passer da også godt inn i Wrights forståelse av kapitlet. Wright lar derimot forholdet mellom 4,6-8 og 4,9-12 stå ubehandlet. Det ser ut til at Paulus bruker 4,9-12 for å forklare 4,6-8. Dersom dette er tilfelle, kan vi ikke forstå 4,6-8 som tematisk uviktig; tvert imot må det anses som et hovedpunkt i Rom 4. Dette perspektivet faller utenfor i Wrights tolkning. Det er også vært å stille med hvorvidt Paulus ville brukt «gjerninger» og «omskjærelse» så adskilt, dersom han mener at de to ordene har en stor grad av overlapp, slik Wright mener.

4,13-17: Farskap og løfte

Ordet γὰρ i 4,13 kobler sammen denne perikopen med den foregående, og Paulus ser ut til å argumentere ut fra det han allerede har sagt i 4,9-12.¹¹⁸ I 4,9-12 har han slått fast at omskjærelse ikke er nødvendig, og i 4,13-17 poengterer han at man ikke trenger å være jøde for å bli en del av Abrahams ætt.¹¹⁹

Wright's styrke

Ifølge Wright er ikke kontrasten mellom menneskets gjerninger og Guds nåde som grunnlag for rettferdiggjørelsen den viktige kontrasten i kapitlet. Kapitlets viktige kontrast er derimot mellom «(a) a human family κατὰ σάρκα, marked out by the 'works' which give them their distinctive ethnic identity, and (b) the worldwide family promised by God as Abraham's 'reward', the family created by God's gracious act in 'justifying the ungodly'»,¹²⁰. Det er ingen tvil om at familieaspektet er klart fremtredende i 4,13-17, og at inkluderingen av hedningene i Abrahams ætt – og dermed Abrahams universelle farskap ved troen – må ha en sentral plass i tolkningen. Dette aspektet makter Wright ivareta forbilledlig. I disse versene har vi tre forekomster av ordet πατήρ og fire forekomster av ἐπαγγελία. Det viser oss at Abrahams farskap og løftet gitt til ham er noe mer enn bare en rekvisitt, som Paulus tilfeldigvis benytter seg av; disse ordene har betydning. I 4,16 poengterer han at «løftet [kan] stå fast for hele hans ætt, ikke bare for den som har loven, men også for den som har samme tro som Abraham». Løftet, som i 4,13 er definert som løftet om å arve verden, gjelder altså

¹¹⁸ Moo, *Romans*, 273

¹¹⁹ Schreiner, *Romans*, 222-223

¹²⁰ Wright, «Patriarch», 234

også for hans ætt. Det viser også nødvendigheten av Wrights tolkning som et korrektiv; vi kan ikke lese Rom 4 utelukkende som en understrekning av kontrasten mellom menneskets (manglende) lovgjerninger og Guds nåde; ætten og løftet har en egenverdi.¹²¹

Lov og lovbrudd

Det er imidlertid avgjørende punkter som svikter i Wrights argumentasjon. Wright avviser at kontrasten mellom menneskets gjerninger og Guds nåde har betydning i kapitlet, fordi han mener Paulus ønsker å få frem poenget med inkludering av hedninger: «The latter contrast—grace and debt—looks ahead once more to v. 16, where the emphatic KATA XARIN has nothing to do with the absence of self-help moral effort and everything to do with the promise being valid ‘for all the seed’, for Gentiles as well as Jews.»¹²² Som vi har sett, er det ingen grunn til å avvise Wrights fokus på inkluderingen av hedningene. Et ensidig fokus på dette får imidlertid Wright til å overse vers som 4,13-16. Her skifter fokuset fra omskjærrelse til lov, og omtalen av loven i 4,15 viser at 4,14 handler om de som forsøker å leve etter loven, ikke loven som nasjonal identitetsmarkør: «Er det de som holder seg til loven, som er arvinger, da er jo troen meningsløs og løftet opphevet. Loven fremkaller vrede, men der det ikke finnes noen lov, finnes det heller ikke noe lovbrudd.»¹²³ Det er menneskets manglende evne til å overholde loven som vekker Guds vrede. Schreiner skriver: «the law brings not God’s blessing but his wrath. And why does the law provoke God’s wrath? Not because it is an inferior revelation (7:12). The second clause of 4:15 provides a clue, “Where there is no law neither is there transgression.” The reason God’s wrath is activated by the law is because people fail to keep it.»¹²⁴ Bare forekomsten av ordet παράβασις burde sette oss på sporet av denne tanken. παράβασις betegner ikke synd i seg selv, men er en teknisk term for å bryte budene.¹²⁵ Altså er kontrasten mellom menneskets manglende evne til å overholde loven og Guds nåde klart tilstede i teksten. Dette elementet får ikke Wright inkludert i sin tolkning. Igjen ser vi at synden og tilgivelsen blir underfokuset.

¹²¹ Jf bl.a. Schreiner, *Romans*, 225; Jipp, «Rereading», 238;

¹²² Wright, «Patriarch», 234

¹²³ Rom 4,14-15

¹²⁴ Schreiner, *Romans*, 230

¹²⁵ Schreiner, *Romans*, 230; Danker, BDAG, 758

Oppsummering

Formuleringen «han trodde på den Gud som gjør de døde levende og byr det som ikke er, å bli til» i 4,17 inviterer til å utvide perspektivet, slik at det ikke handler om Abraham alene, men tvert imot inkluderer de som ved troen på ham som reiste Kristus opp fra de døde har den samme tro som Abraham. Abraham er avgjørende for Paulus' argumentasjon, men han stopper ikke ved Abraham, slik Wright ser ut til å mene, men trekker linjen frem mot Paulus selv og hans søsken i troen. Det er også tydelig i disse versene at loven omtales som noe annet nasjonale identitetsmarkører. Det viser at lovbrudd og syndstilgivelse er viktig i perikopen.

4,18-22: Abrahams tro

I overgangen mellom 4,13-17 og 4,18-22 mister ikke Paulus Abrahams farskap av syne, men fokuset skifter fra dette farskapet og over til den troen som gjorde at han ble erklært rettfærdig. Abraham holdt fast på løftet også når alt håp syntes å være ute, for «han var overbevist om at det Gud hadde lovet, hadde han også makt til å gjøre». Det var ifølge Paulus derfor han ble erklært rettfærdig. Abraham trodde at Gud hadde makt til å gjøre det han hadde lovet. Wright påpeker at Paulus i denne perikopen holder sammen løftet om en ætt og løftet om en sønn; det er samme løfte.¹²⁶ I 4,18 refererer han til løftet om en stor ætt, mens han i 4,19-21 beskriver Abrahams tro som en tro på at han ville få en sønn. Vi ser at «the faith that results in righteousness is not a vague abstraction»;¹²⁷ den er derimot troen på at Guds løfter står fast, også når alt som er rundt tilsier at de ikke vil holde. På dette punktet stemmer Wrights tolkning godt med teksten, uten at det betyr at en mer tradisjonell tolkning ikke ville gjort det samme.

4,23-25: Den troende og Kristus

Mot slutten av kapitlet går Paulus fra Abraham til en kristologisk konklusjon med tilsynelatende parenetisk sikte: «Det gjelder også oss. Vi skal få rettfærdigheten tilregnet når vi tror på ham som reiste Jesus, vår Herre, opp fra de døde, han som ble overgitt til døden for våre synder og oppreist for at vi skulle bli rettfærdige for Gud.» (Rom 4,24-25) Det er mot disse versene Paulus er på vei; Paulus aktualiserer tolkningen av Abraham inn i den troendes liv, og viser at det han har skrevet om Abraham og rettfærdighet ved tro er skrevet for

¹²⁶ Wright, «Patriarch», 213: «It looks as though Paul is holding the two in a closely linked parallel.»

¹²⁷ Schreiner, *Romans*, 239

leseren.¹²⁸ Denne måten å forstå hendelsene i Det gamle testamentet som tidsoverskridende og stadig aktuelle, har flere forbilder hos Paulus. I Rom 15,4 skriver han at «alt som før er skrevet, er skrevet for at vi skal lære av det», i 1 Kor 9,10 hevder han at det Moses sier i loven, er skrevet for oss (δι' ἡμᾶς), mens han i 1 Kor 10,11 bruker hendelser fra Israels historie som formaning til menigheten. Schliesser skriver: «As much as Paul's account of Abraham's faith has full value and validity for Paul concerning its historicity and theological meaning (οὐ μόνον), it at the same time witnesses to, anticipates, and prefigures in a typological sense the eschatological realization of πίστις through Christ (ἀλλὰ καί)».¹²⁹ I vår tekst vil en slik forståelse innebære at Abrahams tro er et eksempel for den kristne, og at vi har den samme tro som Abraham.

Denne oppfatningen er ikke helt uomstridt. Cranford mener at ἀλλὰ καί δι' ἡμᾶς må forstås som at vi tar del i løftet gitt til Abraham, ikke at vi har den samme tro som ham: «[t]he expression ἀλλὰ καί δι' ἡμᾶς more likely refers to our sharing in the promise with Abraham, our forefather (4.13; Gal 3.8). (...) Abraham's faith is not intended to be an example of Christian faith».¹³⁰ Wright stiller seg imidlertid avvisende til at Abraham ikke skal forstås som eksempel: «I find it strange that Cranford (1995: 87-88) can deny that Abraham's faith is intended to be an example of Christian faith. I have argued that Abraham in ch. 4 is far more than an example, but the link of 4.17 and 4.23-25 seems to me to indicate that he is not less.»¹³¹ I Wrights øyne er den kristnes tro på den Gud som gjør de døde levende den samme tro som den Abraham hadde: «but in 4.19-21 he clearly describes Abraham's faith, in believing precisely this promise, in terms of the specific son to be born to Abraham and Sarah in their old age, and says that this was the faith because of which 'it was reckoned to him as righteousness'. This leads him to the chapter's triumphant conclusion, that this same faith in the God who raises the dead is the faith of the Christian (4.24-25; compare 10.9-10).»

Wright slutter seg altså til dem som mener at Abraham er et eksempel for den troende. Hva denne eksempelfunksjonen innebærer, eller hvilke konsekvenser 4,23-25 får for tolkningen av resten av kapitlet, er ikke klart hos Wright. Det er nærliggende å tenke at en parentetisk og

¹²⁸ Jipp, «Rereading», 228-229; Schliesser, *Faith*, 387

¹²⁹ Schliesser, *Faith*, 388

¹³⁰ Michael Cranford, «Abraham in Romans 4: The Father of All Who Believe». NTS 41 (1995): 71-88.

¹³¹ Wright, «Patriarch», 235, n 78

kristologisk konklusjon på kapitlet må få betydning for hvordan vi leser resten av kapitlet.¹³² Det sier imidlertid ikke Wright noe om. Spørsmålet er om Wrights forståelse av Abraham i Rom 4 er i stand til å ta opp i seg denne eksempelfunksjonen, eller om hans tolkning gjør Abraham så spesiell at han ikke kan være et eksempel. Vårt neste kapittel vil ha dette spørsmålet som tema, og vi vil lese deler av kapitlet om igjen, i lys av denne parenetiske funksjonen.

Oppsummering

Vi har i dette kapitlet gått gjennom Rom 4, og undersøkt hvordan Wrights tolkning passer overens med de ulike vers og tema. De største utfordringene møter Wright i versene 4,1-8. Vi har sett tegn på at Wright kan ta feil i sin oppfatning av Paulus' samtids syn på Abraham, og at det kan bidra til å styrke tanken om at Paulus hadde behov for å understreke at Abraham ble rettfærdiggjort ved tro, ikke lydighet mot loven. Ordene *μισθός* og *ἀσεβής* ser også ut til å bære med seg tematikk knyttet til synd og tilgivelse, og ikke utelukkende være knyttet til løftet om en ætt av alle folkeslag, slik Wright mener. Samtidig som de kan forstås som knyttet til Abraham-fortellingen, peker disse ordene utover konteksten, og mot et mer generelt perspektiv, slik at de danner en bro fra Abraham til den kristne. Også i versene 4,6-8 er Wrights tolkning svært lite tilfredsstillende. Disse versene kan ikke forstås som et uttrykk for en som gleder seg over rettfærdiggjørelsen uten å være omskåret, slik Wright hevder, men må i stedet leses som en støtte for tanken om at «gjerninger» henviser til gjerninger generelt, og ikke ytre tegn på tilhørighet spesielt, og at «å bli regnet rettfærdig» må handle om tilgivelse for synder. Vi har dessuten sett at 4,6-8 må forstås som en forklaring til 4,5, og at dette styrker tesen om at tilgivelse spiller inn også i 4,5.

Utover i kapitlet har Wrights tolkning mye for seg, idet den gir gode svar på hvorfor Abrahams ætt og Guds løfte til ham er så sentrale. Dette viser at en plausibel tolkning av Abraham i Rom 4, må ha med seg et fokus på Abrahams ætt og inkluderingen i den. Wright overser imidlertid koblingen mellom 4,6-8 og 4,9-12, som viser at 4,9-12 må leses som en forklaring til 4,6-8, ved å understreke at den tilgivelse som gis uten gjerninger også blir dem til del som ikke er omskåret. 4,15 viser oss også at henvisningen til «loven» i 4,14 vanskelig kan forstås som de ytre tegn, da «lovbrudd» i 4,15 har et mer generelt sikte. I 4,17b har

¹³² Jipp, «Rereading», 231: «The parallel between 'for Abraham' and 'for us' in 4.22-24a mandates that one return to 4.16-22 to explore whether something was done for Abraham which parallels what was done 'for us' through Jesus' death and resurrection.»

Wright rett i at Paulus henviser til Isaks fødsel, men han tar ikke hensyn til at formuleringen «han som gjør de døde levende» også har en tydelig henvisning til Jesu død og oppstandelse, og dermed må forstås som en bro mellom Abraham og den kristne.

Til sist har vi sett at Paulus lander kapitlet i en kristologisk konklusjon med tilsynelatende parentetisk sikte, idet han fremstiller Abraham som et forbilde for de troende. Dette skal vi se nærmere på i neste kapittel.

5. Den parenetiske funksjonen

Hva vil Paulus med Abraham i Rom 4?

Som vi har sett, lander Paulus Rom 4 i en avslutning som løfter Abraham frem som eksempel, tilsynelatende med et parenetisk sikte. Men hva vil han formidle med denne konklusjonen? Spørsmålet om hva Paulus vil med Abraham i Rom 4, er egentlig det spørsmålet hele denne avhandlingen forsøker å finne svaret på. Derfor kan vi vanskelig gi et fullgodt svar her. Likevel er det interessant å reflektere over hva som er hans motiv for å bringe inn Abraham. Hva vil han oppnå? Hva ønsker han å si til eller virke hos brevets mottakere? Det er grovt sett mulig å følge to linjer i dette spørsmålet: 1) Vi kan følge linjen som går ut fra kapitlets åpningsvers. En slik linje vil kunne lede enten i retning av rettferdiggjørelse uten (moral)gjerninger, slik vi har sett i tradisjonell luthersk fortolkning av kapitlet, eller den vil kunne lede i retning av inkludering av hedninger i Abrahams ætt, slik Wright foreslår. Hvilken av de to retningene bestemmes av oversettelsen av det aktuelle verset. Vi har allerede sett at Wrights oversettelse av 4,1 er den mest plausible. 2) Alternativt kan vi ta utgangspunkt i kapitlets konklusjon, og utsagnet om at rettferdiggjørelsen også gjelder de som tror på Jesus. Her blir eksempelfunksjonen sterkere vektlagt, og «synder» tas inn som element i relasjon til rettferdiggjørelsen. Disse to alternative fremgangsmåtene er ikke gjensidig utelukkende. Det er fullt mulig å tenke seg at begge disse temaene har vært avgjørende for Paulus. Også Wright mener at Paulus har med seg begge disse elementene. La oss se nærmere på det.

Wright's forståelse

Wright mener enkelt sagt at Abraham har to roller i Rom 4. For det første er han «far more than an example». Dette kan sies å være Wrights hovedpoeng gjennom artikkelen. Samtidig fastholder han «that he is not less [than an example] (min anm)». Wright oppsummerer ikke disse rollene noe sted; han forstår antagelig hele artikkelen som et svar på hva det vil si at Abraham er mer enn, men heller ikke mindre enn, et eksempel.

At Abraham er mer enn et eksempel betyr at han er en forutsetning for rettferdiggjørelse ved tro. Å bli rettferdiggjort er å bli inkludert i det paktsfolket som Abrahams ætt utgjør,¹³³ og Jesu død og oppstandelse (som er et uttrykk for at Gud er trofast mot pakten, det Wright mener Paulus legger i begrepet «Guds rettferdighet») er oppfyllelsen av løftet om at

¹³³ Wright, «Patriarch», 209

Abraham skulle få en ætt av alle folkeslag.¹³⁴ Abraham blir da en forutsetning fordi det ikke er mulig å tenke seg rettferdiggjørelse ved tro uten ham og hans ætt.¹³⁵

Like fullt er Abraham også et eksempel. Hva det betyr, er mindre klart hos Wright. At han er et eksempel, må innebære at noe ved hans person eller situasjon (herunder tro) har overføringsverdi til de troende på Paulus' tid. Wright skriver:

In 4.18 it is clear that he refers the promise of Gen. 15.5 ('so shall your seed be', looking up at the uncountable stars) to the *many* nations that God would give him, but in 4.19-21 he clearly describes Abraham's faith, in believing precisely this promise, in terms of the specific son to be born to Abraham and Sarah in their old age, and says that this was the faith because of which 'it was reckoned to him as righteousness'. This leads him to the chapter's triumphant conclusion, that this same faith in the God who raises the dead is the faith of the Christian (4.24-25; compare 10.9-10).¹³⁶

Det ser ut til at Wright mener at eksempelfunksjonen knyttes til at både Abraham og den kristne tror på den Gud som gjør de døde levende. I Abrahams tilfelle er dette en henvisning til Isaks fødsel, mens det i den kristnes tilfelle er en henvisning til Jesu oppstandelse. En slik forståelse vil innebære at Abrahams tro er et forbilde for den kristnes tro. Denne eksempelfunksjonen kan ha to roller: 1) Som et hovedpoeng i kapitlet, der kapitlet som helhet bygger opp mot denne konklusjonen, eller 2) som et klart underordnet bipoeng, som mer eller mindre tilfeldig havnet i kapitlets konklusjon. Vi vil i det følgende gå gjennom noen kritiske punkter i Rom 4 for å undersøke hvordan eksempelfunksjonen reflekteres i Wrights tolkning.

Noen aktuelle vers

4,4

Paulus henter ordet $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ fra Gen 15, men i motsetning til hva Wright mener, har vi funnet at han bruker uttrykket på en måte som utvider dets bruksområde, og lar det bære med seg

¹³⁴ Wright, «Patriarch», 208

¹³⁵ Dette må ikke forstås som et uttrykk for at jeg tolker Wright dithen at Gud ikke ville kunnet finne andre måter å ordne rettferdiggjørelsen; det er heller et uttrykk for at innenfor den rammen Gud valgte for å løse syndens problem, er Abraham er nødvendig forutsetning.

¹³⁶ Wright, «Patriarch», 213

ikke bare Guds løfte om en stor ætt, men også den tilgivelse som ved troen blir den troende til del. Med denne forståelsen av μισθός blir Rom 4,4 en bro som knytter Abraham til oss, og som styrker hans rolle som eksempel. Paulus benytter ordet til å understreke Abrahams forbildefunksjon for de Kristus-troende. Wright avviser denne koblingen. I hans øyne er μισθός utelukkende knyttet til Gen 15, og må alene forstås som en henvisning til den ætt Gud lovet Abraham.

Å avvise denne koblingen er forståelig i rammen av Wrights paradigme, fordi en slik kobling bidrar til å sannsynliggjøre at tilgivelse har en avgjørende plass i kapitlet. Det er imidlertid grunn til å overveie om koblingen mellom μισθός og tilgivelse er så sterk at den i seg selv er et argument mot hele Wrights forståelse av Abraham i Rom 4.

4,6-8

Vi har tidligere sett at Wright støter på problemer i denne passasjen. I 4,4 påpeker Paulus at «den som har gjerninger å vise til, får lønn (μισθός) etter fortjeneste, ikke av nåde». Annerledes er det med den som ikke har gjerninger, sier Paulus, «men som tror på ham som rettferdiggjør den ugudelige (ἀσεβής)»; den får rettferdigheten tilregnet ved tro. Μισθός og ἀσεβής bærer med seg tydelige henvisninger til synd og syndstilgivelse. Et slikt fokus strider med Wrights forståelse av kapitlet. Saken hans blir ikke bedre av at Paulus forklarer 4,4-5 ved å henvise til David og hans utsagn i Sal 32, hvor han jubler over gleden ved å bli tilgitt uten å ha gjerninger. «Synd» forekommer imidlertid bare her og i 4,23-25. Ifølge Wright tyder det på at temaet ikke er viktig i kapitlet.¹³⁷ Slik må det også være, dersom Wrights tolkning skal holde mål. Spørsmålet er om Wright har grunnlag for å trekke en slik konklusjon på bakgrunn av forekomstene av «synd». Det er like naturlig å tenke seg at forekomsten av «synder» i kapitlets avslutningskommentarer viser at temaet er avgjørende. Dette poenget understrekes ytterligere av forekomsten av «lovbrudd» i 4,7 og 4,15, som i betydning ligger tett på «synd». Hvis denne forståelsen av «synd» i Rom 4 er korrekt, bærer 4,6-8 med seg en tydelig oppbygning mot kapitlets konklusjon. Igjen ser vi at Wrights tolkning gjør at vi må avvise det som ellers ville skapt en bedre helhet og linje i kapitlet.

I motsatt fall vil ikke Wrights tolkning make å ivareta denne oppbygningen mot 4,23-25. I hans tolkning handler 4,6-8 om gleden over å ha fått rettferdigheten tilregnet uten å ha

¹³⁷ Wright, «Patriarch», 235

«outward sign of belonging to God's people».¹³⁸ Utover uttrykket «rettferdig», er det gitt Wrights hypotese ingen ord som knytter 4,6-8 til 4,23-25.

4,17b

Det samme poenget gjelder også 4,17b. Paulus benytter et uttrykk som ser ut til å favne både Abraham og den kristne, når han sier at Abraham trodde den Gud «gjør de døde levende og byr det som ikke er, å bli til». Det er nærliggende å se på dette som en språklig finurlighet fra Paulus' side; med ett uttrykk får han inkludert både Abraham og den kristne, uten å forlate historien om Abraham. Dermed forbereder han leseren på kapitlets konklusjon: At Abrahams tro og den kristnes tro er den samme, og at den kristne – som Abraham – skal rettferdiggjøres ved denne tro. Igjen avviser Wright denne koblingen, og hevder at 4,17b kun kan forstås som en henvisning til fortellingen om Abraham. Han mister dermed nok en mulighet til å la Abraham være et eksempel. At Wright lar dette være tolkningen av 4,17b er spesielt underlig fordi andre steder, som vi har sett, mener at det nettopp er den felles troen på ham som gjør de døde levende, som gjør at vi kan se en link mellom Abraham og den troende.

Tro og kontekst

Som vi har sett, knytter Wright Abrahams tro tett til konteksten i Gen 15. Abrahams tro er ifølge Wright ikke et uttrykk for at Abraham trodde på rettferdiggjørelse ved tro, den er ikke en generell tro på Gud og heller ikke en tro på Guds løfter i sin alminnelighet. I stedet er Abrahams tro troen på løftet om en sønn og en ætt: «but in 4.19-21 he clearly describes Abraham's faith, in believing precisely this promise, in terms of the specific son to be born to Abraham and Sarah in their old age».¹³⁹ Wright går videre fra denne passasjen til å si at «This leads him to the chapter's triumphant conclusion, that this same faith in the God who raises the dead is the faith of the Christian (4.24-25; compare 10.9-10).»¹⁴⁰ Det er en slags selvmotsigelse i Wrights argumentasjon her. Som vi har sett over, mener han at både Abraham og den kristne tror på den Gud som gjør de døde levende, samtidig som han mener at henvisningen til denne Gud i 4,17b kun må leses som et uttrykk for Abrahams tro. Parallelt med dette er den nære relasjon mellom Abrahams tro og Guds spesifikke løfte en utfordring

¹³⁸ Wright, «Patriarch», 235

¹³⁹ Wright, «Patriarch», 213

¹⁴⁰ Wright, «Patriarch», 213

for Wright. Man kan stille spørsmål ved om ikke koblingen mellom tro og løfte blir så tett at det ikke er mulig for andre å ha Abrahams tro. Dersom Abrahams tro bestod i at han trodde at Gud ville gi ham en sønn, er det da mulig for oss andre å ha samme tro som ham? Det kan se ut som om Wright tillegger Abraham en tro det er umulig å gjenta. Igjen må vi gjenta at Wright selv omtaler den kristnes tro og Abraham tro som like. Det er imidlertid ikke sikkert at denne påstanden går overens med tolkningen.

Abraham som eksempel

Vår gjennomgang har vist at Wright – på tross av at han mener at eksempelfunksjonen har en rolle i kapitlet – overser de aller fleste muligheter for å bygge bro mellom Abrahams tro og den kristnes tro. Det er vanskelig å forstå dette på noen annen måte enn at han regner Abrahams rolle som eksempel for å være en mindre viktig side ved Rom 4. Hans manglende fokus på dette i artikkelen underbygger også denne observasjonen. Det kan se ut som om Wright i teorien ønsker å holde fast ved begge disse brennpunktene, men at hans tolkning ikke gir tilstrekkelig rom for Abrahams eksempelfunksjon. Wright kritiserer Cranford for å avvise at Abraham er et eksempel for den kristne.¹⁴¹ Spørsmål er om ikke Cranford tar konsekvensen av det perspektivet som også Wright bygger på, når han sier at Abraham ikke kan forstås som et eksempel.

Samtidig ser det ut til at Paulus i 4,23-25 lander i en formulering som understreker eksempelfunksjonen. En tolkning av Rom 4 som bygger opp mot denne konklusjonen, vil derfor være mer plausibel. Det er imidlertid ikke dermed gitt at vi kan avvise Wrights tolkning av Abraham i Rom 4. Det er mulig å inkorporere 4,23-25 i hans skjema. Gitt Wrights tolkning av «rettferdig», vil disse versene si at vi som tror på Jesus vil bli en del av Abrahams ætt, som er å bli regnet rettferdig. Likevel kommer denne konklusjonen litt overraskende når vi leser kapitlet på Wrights måte. Han har gjennom passasjen holdt seg i Abrahams kontekst, og tilsynelatende latt være å trekke linker til den som tror på Jesus. At kapitlets mål da plutselig handler om den som tror på Jesus, er en overraskelse. Dersom målet med dette kapitlet har vært å vise menigheten i Roma at den ved troen på Jesus har samme tro som Abraham, og dermed blir erklært rettferdig som ham, burde det blitt synliggjort tidligere i kapitlet. Med vår tolkning av $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$, salmesitatet og 4,17b, blir dette ivaretatt. Slik er det

¹⁴¹ Wright, «Patriarch», 235

ikke hos Wright. Han har ikke disse broene fra Abraham til samtiden. Det ser ikke ut til at Wrights tolkning bygger opp mot Paulus' konklusjon. Det svekker tolkningens plausibilitet.

6. Finnes det bedre alternativer?

Vi har så langt i denne avhandlingen hatt et kritisk blikk på Wrights tolkning av Abraham i Rom 4. Dette kapitlet er et skissemessig forsøk på å være konstruktiv innenfor samme problemstilling: Finnes det tolkninger av Abraham i Rom 4 som bedre ivaretar de ulike momentene i kapitlet? Wright bringer gode perspektiver på banen. Hans oversettelse av 4,1 og påfølgende understrekning av at ætten her har en egenverdi, bidrar med gode korrektiver til en tradisjonell lesning av Rom 4. Imidlertid har vi sett at Wrights tolkning i for liten grad makter å ta opp i seg fokuset på tilgivelse og Abrahams eksempelfunksjon. Vi vil i det følgende presentere en skisse til en mulig løsning. Denne skissen vil utfoldes i to trinn: Først vil vi gjøre rede for noen momenter som må inkorporeres i tolkning, før vi ser på mulige måter å se disse sammen på. Skissene som presenteres under det andre punktet, må forstås som nettopp det, og ikke som helhetlige tolkninger.

Hva må inkluderes i en slik tolkning?

Bidrag fra Wright

Det er særlig tre momenter det er verdt å merke seg i Wrights eksegese av Abraham i Rom 4. For det første har vi funnet at hans oversettelse av kapitlets åpningsvers («What, then, shall we say? Have we found Abraham to be our ancestor in a human, fleshly sense?») gir bedre mening enn den mer utbredte, klassiske oversettelsen (variasjoner over «hva skal vi da si at vår far Abraham etter kjødet har oppnådd?»). Som innledningsvers har oversettelsen av 4,1 implikasjoner for tolkningen av kapitlet, idet kapitlets åpning setter scenen for resten av kapitlet, og dermed formodentlig bærer i seg et forvarsel om de tema som skal behandles. Vi må derfor si med Wright at hvordan man blir Abrahams barn må være et hovedtema i kapitlet. Dette er vårt andre moment fra Wright; vi kan ikke forstå Rom 4 løsrevet fra tanken om å være Abrahams barn, som går igjen flere steder. Til sist har Wright satt fokus på at ikke bare Gen 15,6, men hele den narrative som Gen 15 utgjør, danner bakgrunnen for Paulus' bruk av Abraham i Rom 4. Vi må derfor kunne si at ord og uttrykk spiller på og henter klangbunn fra fortellingen om Abraham og Guds løfte om en sønn og en ætt.

Bidrag fra andre

Vi har imidlertid også funnet tre momenter som Wright ikke makter å ivareta. Wright støtter seg i sin eksegese på James Dunns forståelse av «gjerninger» som «synlige tegn og

handlinger som skilte Israel fra hedningene». Selv om vår gjennomgang av dette temaet har vært begrenset, viser den at denne forståelsen av ordet ikke passer overens verken med Paulus' samtids oppfatning av Abraham eller med omkringliggende ord i Rom 4. En plausibel tolkning av Abrahams rolle i Rom 4 må således forholde seg til forståelsen av «gjerninger» som «moralgjerninger». Videre har vi sett at synd, lovbrudd og tilgivelse spiller i en fremtredende rolle flere steder i kapitlet, og i versene 4,2-8 i særdeleshet.¹⁴² Vi har også funnet at «den ugudelige» i konteksten henviser til syndige mennesker i sin alminnelighet, ikke hedninger i særdeleshet, og «tilgivelse» må forstås som en avgjørende komponent i rettferdiggjørelsen. Wright avviser disse ordenes relevans, eller argumenterer mangelfullt for at de skal forstås annerledes. Det er nødvendig at tolkningen inkluderer dette temakomplekset på en tilfredsstillende måte. Til sist ser det ut til at Wrights tolkning ikke klarer å ta på alvor den betydning den parentetiske funksjonen Abraham har i kapitlet. Wright avviser ikke denne, men gitt dens viktige plassering som avslutning på kapitlet, bør den i et bedre løsningsforslag få en mer fremtredende rolle.

Hvordan kan det sammenstilles?

I jakten på en bedre tolkning av Abraham i Rom 4, vil vi nå følge to spor. Det første sporet vil ta utgangspunkt i Wrights paradigme, og forsøke å inkorporere de elementene som blir utilstrekkelig behandlet i Wrights egen tolkning. Det andre sporet vil forsøke å inkorporere Wrights innsikter i et paradigme som legger hovedvekten på temakomplekset synd/lovbrudd/tilgivelse.

En revidering av Wrights tolkning

Skissen til dette tolkningsforslag bærer med seg avgjørende innsikter fra Wright, ved at ætten og Abrahams farskap ivaretas som det viktigste poenget, og ved at rettferdiggjørelsen forstås som inkludering i denne ætten, som er paktsfolket. Likevel inkluderes en forståelse av «gjerninger» som er fremmed for Wright, og en vektlegging av Abrahams eksempelfunksjon som i noen grad skiller seg fra Wrights tolkning. Vi vil i det følgende presentere tolkningen i fire momenter.

1) 4,1: Temaet settes

¹⁴² Dette poenget forsterkes når vi fastholder en tradisjonell tolkning av «gjerninger», men har relevans også dersom Wright skulle ha rett i tolkningen av dette ordet.

Paulus setter i 4,1 hovedtema for kapitlet: Inkluderingen av hedninger i Abrahams ætt. Dette er helt i tråd med Wrights tolkning, og ivaretar det stadig tilbakevendende fokuset på ætten. Abraham er valgt fordi han som paktsfolkets far er en forutsetning for rettferdiggjørelsen.

2) *Forståelsen av «gjerninger»*

I denne tolkningen blir «gjerninger» forstått som en henvisning ikke bare til de ytre markører som skiller Israel fra hedningene, men til moralgjerninger generelt. Endringen i forhold til Wrights tolkning baserer seg delvis på at Wrights forståelse av «gjerninger» ser ut til å stride mot teksten selv, og delvis på en overbevisning om at Wright i sin lesning forutsetter at Paulus' samtid hadde et annet syn på grunnlaget for Abrahams rettferdiggjørelse, enn det samtidige tekster ser ut til å vitne om.¹⁴³ Dersom Abraham faktisk ble ansett for å ha blitt rettferdiggjort gjennom sin lydighet og overholdelse av loven, hadde Paulus grunn til å argumentere mot dette. Konsekvensen av denne endringen er også at temakomplekset knyttet til synd får en sterkere legitimitet i teksten: Ikke bare ser Paulus på tilgivelsen som en avgjørende del av rettferdiggjørelsen, han har også gode grunner for å motarbeide en samtidig oppfatning om at Abraham ble rettferdiggjort ved gjerninger.

3) *Rettferdiggjørelsen*

Rettferdiggjørelsen er å bli en del av Abrahams ætt, men fordi paktsfolket er det fellesskap hvori tilgivelsen er fritt tilgjengelig, er denne også et helt avgjørende moment for Paulus i hans presentasjon. Selv om Wright anerkjenner at tilgivelsen er viktig i rettferdiggjørelsen, mener han (underlig nok) at den ikke er viktig i Paulus' presentasjon. Denne korreksjonen fastholder Wrights grunntanke om rettferdiggjørelse som inkludering i ætten, men gir tilgivelsen en mer fremtredende plass, og ser ut til å korrespondere bedre med teksten.

4) *Abraham som eksempel*

Abraham er et eksempel for den troende fordi han trodde at det Gud sa, ville han også gjøre. Det er godt mulig at Wright ville vært enig i denne påstanden. Den har imidlertid som intensjon å bære med seg et korrektiv: Abrahams tro knyttes, med denne måten å ordlegge seg på, mindre til det spesifikke løftet. Den åpnere formuleringen gjør det lettere for andre troende å identifisere seg med Abrahams tro, og styrker dermed den parenetiske funksjonen.

¹⁴³ Harrisville, *Figure*, 179

Tradisjonell tolkning, inspirert av Wright

Dette tolkningsforslaget legger til grunn at Paulus hadde to tanker i hodet da han skrev Rom 4. De to poengene preger henholdsvis kapitlets innledning og dets avslutning: 4,1 åpner med et spørsmål om Abrahams farskap, mens 4,23-25 avslutter kapitlet med en henvisning til Jesu død for våre synder. Vi tar de poengene for seg etter tur.

I Gen 15 lover Gud Abraham en stor ætt, en ætt som senere (og allerede i Gen 17,5) forstås som en ætt av mange folkeslag. Paulus forstår dette løftet som oppfylt i og med Jesus Kristus, slik at alle dem som er i Kristus også er i Abrahams ætt. Gud har vist seg å være trofast mot sine løfter. Dette punktet ivaretar Wrights påpekning av at farskap og ætt er viktig i kapitlet, samtidig som det fastholder linken til Gen 15.

At Gud er trofast mot sine løfter, betyr også at vi – som Abraham – blir erklært rettferdig ved troen alene, ikke ved gjerninger (forstått som moralgjerninger) eller omskjærelse. Å bli erklært rettferdig er i dette paradigmet forstått som tilgivelse, og det representerer Paulus' hovedpoeng. Rettferdiggjørelsen må dermed sees adskilt fra Abrahams farskap. Temaet om Abrahams ætt og farskap har en egenverdi, og representerer svaret på spørsmålet Paulus løfter i 4,1: Abraham er vår far i troen, ikke etter kjødet. At Paulus tematiserer ætten er imidlertid også forstått som et argument: Fordi Gud i Kristus har åpnet Abrahams ætt for alle folkeslag, og dermed vist seg trofast mot sine løfter, kan vi stole på at han også vil erklære oss rettferdig (det vil si gi oss del i tilgivelsen) når vi tror på ham, slik Abraham trodde og ble erklært rettferdig. Det forklarer også hvorfor ætten ikke er synliggjort i konklusjonen; hovedpoenget er rettferdiggjørelsen, som er noe annet enn inkludering i ætten.

Med rettferdighet ved tro forstått som tilgivelse som hovedtema, ivaretas gangen i kapitlet på en god, men ikke fullkommen, måte. 4,1 presenterer bitemaet knyttet til Abrahams ætt. 4,2-8 presenterer hovedtemaet, at den som tror blir erklært rettferdig (tilgitt) uten å ha gjerninger å vise til. Paulus presiserer i 4,9-12 at dette også gjelder de uomskårne – de er ved troen Abrahams barn, og får dermed den samme rettferdiggjørelse som Abraham fikk da han trodde Guds løfte. Han kommer dermed også med svaret på spørsmålet i 4,1. I 4,13-15 poengterer Paulus at moralgjerningene og loven ikke kan gi del i løftet; det kan bare rettferdigheten gitt ved tro. Deretter bruker han versene 4,16-22 på å forklare Abrahams tro på en måte som gjør det mulig for ham å understreke i 4,23-25 at denne troen er den

samme tro som den kristne tro, fordi det er troen på at Gud gjør som han lover, og på at han har makt til å gjøre de døde levende. Dermed kan også den kristne, som ved troen er Abrahams barn, og som dermed er et vandrende bevis på Guds trofasthet mot sine løfter, tro at han blir tilgitt når han tror på ham som reiste Kristus opp.

Oppsummering

De to løsningsforslagene er på ingen måte fullkomne. De er skisseaktig presentert, og har antagelig problemer selv. Poenget i denne sammenheng er imidlertid å vise at det er mulig å tenke seg en sammenstilling av Wrights innsikter og en mer tradisjonell eksegesi av Abrahams rolle i Rom 4. Vi kan ta med oss momenter fra Wrights tolkning uten å gå med på alle hans forutsetninger og poenger. Det er med andre ord mulig å tenke seg bedre løsninger. I dette ligger det en anerkjennelse av Wrights bidrag, men også en erkjennelse av at helheten i hans tolkning ikke trenger å være plausibel for at hans bidrag skal ha verdi.

7. Konklusjon

Vi har i denne avhandlingen vurdert N. T. Wrights forståelse av Abraham i Rom 4.

Utgangspunktet for avhandlingen har vært følgende problemstilling: Er N. T. Wrights tolkning av Abraham i Rom 4 plausibel?

Spørsmålet om Abraham i Rom 4 går inn som en del av den større debatten om det såkalte «New Perspective on Paul», som har avvist viktige forutsetninger for en tradisjon av tolkninger som har preget protestantisk Paulus-tolkningen siden reformasjonen. Den foreliggende avhandlingen forholder seg således til et omfattende forsknings- og debattfelt, uten mulighet til å gå inn på alle sider ved dette. Som kildemateriale til Wrights tolkning har vi i første rekke brukt hans artikkel om spørsmålet, «Paul and Patriarch: The Role of Abraham in Romans 4», publisert i 2013. Wright understreker selv gjentatte ganger at denne artikkelen er det mest utfyllende han har skrevet om temaet.

Vi har sett at Wright i sin tolkning hevder at Abrahams farskap og ætt er det sentrale tema i kapitlet. Paulus vil understreke at Kristus-hendelsene er oppfyllelsen av det løftet Gud gav Abraham, da han lovet ham en ætt av alle folkeslag. Gjennom Jesu død og oppstandelse har nå alle mennesker mulighet til å bli Abrahams barn, ved tro, uten gjerninger. Wright forstår derfor både «gjerninger» og «rettferdig» som paktsterminologi; å bli rettferdiggjort er å bli en del av Abrahams familie, som er paktsfolket, og de gjerninger man ikke trenger å ha for å være en del av dette folket, er det ytre tegn som skilte jødene fra andre folkeslag, som omskjærelse, spiseforskrifter og sabbatsbud. Dermed blir Abraham mye mer enn et eksempel for Wright. Like mye som han er et eksempel på rettferdiggjørelse ved tro, er han en forutsetning for rettferdiggjørelse ved tro, fordi rettferdiggjørelsen er å bli en del av hans ætt.

Vi har i avhandlingen fulgt Wrights argumentasjon. Han argumenterer overbevisende for at Rom 4,1 må oversettes på en måte som setter ætt og farskap i sentrum for kapitlet. Hans påpekning av at Rom 4 må forstås med hele Gen 15 som bakgrunn, er også godt forankret i teksten. Wright hevder videre at fordi temaet i kapitlet er Abrahams ætt, må henvisningene til synd og tilgivelse forstås som mindre viktige. Dette må ikke forstås dit hen at Wright avviser at rettferdiggjørelse har noe med tilgivelse å gjøre. I stedet vil han hevde at tilgivelsen er å finne i det paktsfolket som er Abrahams ætt, og som nå ved Kristus er åpent

for alle som tror på ham som gjør de døde levende. Fordi Rom 4 handler om denne ætten, må tilgivelsen forstås som uviktig i sammenhengen; tilgivelsen følger i neste ledd, så å si.

For å vurdere hvorvidt Wrights tolkning er plausibel, undersøkte vi fire sider ved den: 1) Forholdet mellom Rom 4 og Gen 15; 2) hvorvidt Wrights tolkning klarer å inkludere de ulike momentene i kapitlet på en tilfredsstillende måte; 3) hvorvidt tolkningen bygger opp mot Paulus' konklusjon på en tilfredsstillende måte; 4) om det finnes bedre alternativer.

Vi har i vår gjennomgang funnet at Wright argumenterer overbevisende på flere punkter. Han viser at Paulus i Rom 4 flere ganger henviser til tema, hendelser og ord som forekommer i Gen 15, og som sannsynliggjør at Paulus har hatt hele kapitlet, og ikke bare Gen 15,6, i tankene. Denne observasjonen viser at Paulus ikke bare har gjort bruk av Gen 15,6, men at Abraham og Guds løfte til ham er avgjørende for hans argumentasjon. Vi registrerte imidlertid i dette kapitlet at Wright til tider ser ut til å overse henvisninger som peker utover konteksten i Gen 15, og frem mot dem som tror på Kristus. Dette er et tilbakevendende problem for Wright.

Vår undersøkelse av Wrights tolknings evne til å ta opp i seg de ulike elementene i Rom 4, viste imidlertid at den har tydelige utfordringer. Både ordene $\mu\sigma\theta\acute{o}\varsigma$ og $\acute{\alpha}\sigma\epsilon\beta\eta\acute{\iota}\varsigma$, som Wright hevder utelukkende må forbindes med ætten, bærer med seg tydelige henvisninger til synd og tilgivelse. Wright klarer heller ikke argumentere overbevisende for at salmesitatet i 4,7-8 er uttrykk for gleden over å ha blitt rettferdiggjort uten omskjærelse. I stedet ser det ut til at salmen tematiserer rettferdiggjørelse uten moralgjerninger, og at den står som en kommentar til de umiddelbart foregående vers. Disse versene viser også at Wrights forståelse av «gjerninger» kommer til kort i møte med teksten. Versene 4,9-22 viser med all mulig tydelighet at Abraham, hans ætt og Guds løfte til ham er helt avgjørende elementer i Rom 4. Wright overser imidlertid at 4,9-12 ser ut til å være en kommentar til 4,6-8, og at ordet «lovbrudd» i 4,15 viser at det å bryte loven, og ikke bare å ikke være omskåret, er avgjørende momenter i kapitlet.

Gjennom artikkelen sin viser Wright gang på gang manglende evne til å la fortellingen om Abraham bære med seg et større perspektiv. I versene 4,5.6-8.17 ser det ut til at Paulus bruker Abrahams situasjon til å gjøre et poeng som også omfatter dem som tror på Kristus. Det handler om å ikke få lønn etter fortjeneste, men av nåde, om å få syndene tilgitt ved

troen og om å tro på ham som gjør de døde levende. Det ser ut til at Wright blir så opptatt av Abraham at han glemmer at Paulus også skriver for å bygge opp menigheten. Dette bidrar sterkt til å svekke hans tolknings plausibilitet, både fordi det viser en manglende evne til å ta opp i seg kapitlets ulike elementer, og fordi det utvanner det parenetiske perspektivet som Paulus ser ut til å legge opp til i kapitlets konklusjon, idet han proklamerer at «det gjelder også oss».

Vi har til slutt sett på muligheten for å tenke seg bedre alternativer til Wrights tolkningsforslag. Vi har skissert to muligheter, som fra hver sin kant forsøker å inkorporere innsikter både fra Wright og fra en tradisjonell eksegesi. Selv om disse skissene er overfladiske, viser de at det går an å tenke seg løsningsforslag som bedre enn Wrights klarer å ivareta helheten i kapitlet.

På bakgrunn av dette vil vi konkludere med at Wrights tolkning av Abraham i Rom 4 ikke er plausibel. Det må imidlertid ikke forstås dit hen at han ikke kommer med viktige bidrag til forståelsen av Abraham i Rom 4. Hans påpekning både av forholdet mellom Rom 4 og Gen 15 og betydningen av Abraham og hans ætt, må anerkjennes, og inkluderes i nye forsøk på tolke dette kapitlet. Som helhet er hans tolkning imidlertid ikke plausibel.

Litteraturliste

Referanselitteratur

Aland, Barbara og Kurt et al., red. *Novum Testamentum Graece (Nestle Aland)*. 27. utgave. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2001.

Danker, Frederick William, red. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*. 3. Utgave. Chicago og London: The University of Chicago Press, 2000.

Den Hellige Skrift: Bibelen: Det gamle og det nye testamentet. Oslo: Det Norske Bibelselskap, 2011. [NO11]

Bøker og artikler

Byrne, Brendan. *Romans*. Sacra Pagina Series. Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1996.

Carson, D. A. O'Brien, Peter T., Seifrid, Mark A. (red). *Justification and Variegated Nomism. Volume I. The Complexities of Second Temple Judaism*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.

Cranfield, C. E. B.. *The Epistle to the Romans*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T. & T. Clark Limited, 1980.

Cranford, Michael. «Abraham in Romans 4: The Father of All Who Believe». *New Testament Studies* 41 (1995): 71-88.

Dahl, Niels Alstrup. *Studies in Paul. Theology for the Early Christian Mission*. Minneapolis, MN: Augsburg Publishing House, 1977.

Dunn, James G. D.. *Romans 1-8*. Word Biblical Commentary. Dallas, TX: Word Books, 1988.

Dunn, James G. D.. *The Theology of Paul the Apostle*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998.

Gathercole, Simon J.. *Where is Boasting? Early Jewish Soteriology and Paul's Response in Romans 1-5*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2002.

- Grieb, A. Katherine. *The Story of Romans. A Narrative Defense of God's Righteousness*. Louisville: Westminster John Know Press, 2002.
- Harrisville, Roy A.. *The Figure of Abraham in the Epistles of St. Paul. In the Footsteps of Abraham*. San Francisco: Mellen Research University Press, 1992.
- Hays, Richard B.. *Echoes of Scripture in the Letters of Paul*. New Haven: Yale University Press.
- Hays, Richard B.. «“Have We Found Abraham to be our Forefather According to the Flesh?” A Reconsideration of Rom 4:1». *Novum Testamentum XXVII*, 1 (1985): 76-98.
- Hays, Richard: *The Conversion of the Imagination: Paul as Interpreter of Israel's Scripture*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2005.
- Jipp, Joshua W.. «Rereading the Story of Abraham, Isaac, and 'Us' in Romans 4». *Journal for the Study of the New Testament* 32.2 (2009): 217-242.
- Keck, Leander. *Romans*. Abingdon New Testament Commentaries. Nashville: Abingdon, 2005
- Longenecker, Richard N.. «The “Faith of Abraham” Theme in Paul, James and Hebrews: A Study in the Circumstantial Nature of New Testament Teaching». *Journal of the Evangelical Theological Society* 20/3 (1977): 203-212.
- Moo, Douglas J.. *The Epistle to the Romans*. The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids, MI: William B Eerdmans Publishing Company, 1996.
- Neubrand, Maria. *Abraham – Vater von Juden und Nichtjuden. Eine exegetische Studie zu Röm 4*. Forschung zur Bibel. Würzburg: Echter Verlag, 1997.
- Sanders, E. P.. *Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion*. London: SCM Press, 1977.
- Schliesser, Benjamin. *Abraham's Faith in Romans 4*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
- Schreiner, Thomas R.. *Romans*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids, MI: Baker Books, 1998.

Silva, Moises. «The Law and Christianity: Dunn's New Synthesis». *Westminster Theological Journal* 53 (1991): 339-353.

Stowers, Stanley K.. *A Rereading of Romans. Justice, Jews, and Gentiles*. New Haven & London: Yale University Press, 1994.

Tilling, Chris. «Paul and the Faithfulness of God: A Review Essay (Part 2)». *ANVIL* 31 (1) (2015): 57-70.

Tobin, Thomas H.. «What Shall We Say that Abraham Found? The Controversy behind Romans 4». *Harvard Theological Review* 88:4 (1995): 437-452.

Wilckens, Ulrich. *Der Brief an die Römer (Röm 1-5)*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament. Zürich/Neukirchen: Benziger Verlag/Neukirchener Verlag, 1978.

Witherington, Ben og Hyatt, Darlene. *Paul's Letter to the Romans. A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2004.

Wright, N. T.. *Paul and the Faithfulness of God. Parts I & II*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 2013.

Wright, N. T.. *Paul and the Faithfulness of God. Parts III & IV*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 2013.

Wright, N. T.. «Paul and the Patriarch: The Role of Abraham in Romans 4». *Journal for the Study of the New Testament* 35(3) (2013): 207-241.

Wright, Tom. *Paul for Everyone. Romans Part 1: Chapters 1-8*. London: SPCK Publishing, 2004.

Zahn, Theodor. *Der Brief des Paulus an die Römer*. Kommentar zum Neuen Testament VI. Leipzig: A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung Dr. Werner Scholl, 1925.

Zetterholm, Magnus. *Approaches to Paul. A Student's Guide to Recent Scholarship*. Minneapolis, MN: Fortress Press, 2009.